PETRI POMPONATII MANTUANI TRACTATUS DE...

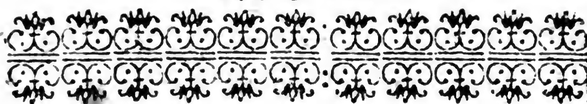
Pietro Pomponazzi

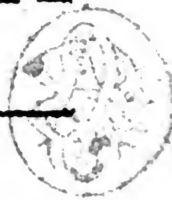

PETRI POMPONATII
MANTVANI
TRACTATVS
DE
IMMORTALITATE
ANIMÆ.

M. D. XXXIV.

P. POMPONATII MANTVANI TRACTATVS DE IMMORTALITATE ANIMÆ.

PROOEMIUM

Continens intentionem, seu libri materiam & causam intentionis.

RATER Hieronymus Natalis, Ragusæus, ordinis Prædicatorum, cum aduersa laborarem valetudine, sicuti est vir humanissimus nostrique amantissimus, ad nos se frequentius recipiebat, cumque, quodam die, minus me vexari a morbo, conspiceret, vultu adeo demisso sic orsus est.

Charissime Præceptor, superioribus

diebus cum primum de cœlo nobis exponeres, perveniſſesque ad locum illum, in quo Ariſtoteles, ingenitum & incorruptibile conuerti, pluribus argumentationibus, contendit, oſtendere, dixiſti, Diui Thomæ Aquinatis poſitionem, de animorum immortalitate, quanquam, veram & in ſe firmiſſimam, nullo pacto ambigeres, Ariſtotelis tamen dictis minimè conſonare, cenſebas. Ea propter niſi tibi moleſtum eſſet, a te duo intelligere maxime deſiderarem. Primum ſcilicet, quid, reuelationibus & miraculis ſemotis, perſiſtendoque pure infra limites naturales, hac in re ſentis, alterum vero quamnam ſententiam Ariſtotelis in eadem materia fuiſſe, cenſes?

At ego, cum omnium ibi aſtantium idem maximum deſiderium conſpicerem (etenim multi aderant) ſic tunc ipſe reſpondi, Dilectiſſime Fili, voſque ceteri, etſi non parum petis, (altiſſimum enim huius negotium eſt, cum omnes fere illuſtres Philoſophi in hoc laborarint) quoniam tamen nonniſi rem, quam poſſum, quid ſcilicet exiſtimem, poſtules, facile etenim eſt hoc tibi aperire, immo, libenti animo tibi morem geram, cæterum vero, an ita ſe habeat res, vt exiſtimo, peritiores conſules. Rem igitur, Deo duce, aggrediar.

In

In quo ostenditur hominem esse ancipitis naturæ, mediumque inter mortalia & immortalia.

CAPVT I.

INitium autem considerationis nostræ hinc sumendum, duxi, hominem scilicet non simplicis, sed multiplicis, non certæ, sed ancipitis, naturæ esse, mediumque inter mortalia & immortalia; collocari. hoc autem videre apertum est, si eius essentiales operationes, ex quibus essentiæ notificantur, inspexerimus. Eo etenim, quod vegetatiuæ & sensitiuæ opera exercet, quæ, vt 2 de anima, 2 de gener. anim. cap. 3, traditur, sine instrumento corporali caducoque exerceri non possunt, mortalitatem induit, eo autem, quod intelligit & vult, quæ operationes, vt per totum librum de anima, & 1 de part. anim. cap. 1 & 2, gener. anim. cap. 3, habetur, sine instrumento corporali exercentur, & separabilitatem, immaterialitatem & immortalitatem, arguunt, inter immortalia connumerandus est, ex quibus tota colligi potest conclusio, non simplicis scilicet naturæ esse, cum tres

animas, vt fere ita dixerim, includat, vegetatiuam videlicet, sensitiuam, & intellectiuam, ancipitemque naturam sibi vendicare, cum neque simpliciter mortalis, neque simpliciter immortalis, existat, verum utrumque naturam amplectatur. Quapropter bene enunciaverunt antiqui, cum ipsum inter æterna & temporalia statuerunt, ob eam causam, quod neque pure æternus, neque pure temporalis, sit, cum de vtraque natura participet, ipsique, in medio existenti, data est potestas, vtram velit, naturam induat. Quo factum est, vt tres modi hominum inueniantur. Quidam namque inter Deos connumerati sunt, licet perpauci, & hi sunt, qui, subiugatis vegetatiua & sensitiua, quasi toti rationales effecti sunt, quidam vero, ex toto neglecto intellectu, solisque vegetatiuæ & sensitiuæ incumbentes, quasi in bestias transmigrauerunt: & hoc fortassis voluit Apologus Pythagoreus, cum dixit, animas humanas in diuersas bestias transire, quidam vero puri homines nuncupati sunt, & hi sunt, qui mediocriter secundum virtutes morales vixerunt, non tamen ex toto intellectui incubuere, neque prorsus virtutibus corporeis vacauere. Horum tamen modorum vnusquisque magnam habet latitudinem, sicuti videre apertum est, huic etiam consonat, quod in psalmo dicitur, *minuisti eum paulo minus ab Angelis.* In

In quo ponuntur modi, quibus dicta multiplicitas humanæ naturæ intelligi potest.

CAPVT II.

VIſa itaque multiplici ancipitique hominis natura, non ea quidem, quæ ex compoſitione materiæ & formæ reſultat, ſed ea, quæ ex parte ipſius formæ, ſeu animæ, videndum reſtat, cum immortale & mortale oppoſita ſint, quæ de eodem affirmari nequeunt, merito quis ambiget, quomodo fieri poſſit, vt hæc ſimul de anima humana dicantur. Etenim hoc videtur non leue. Quare vel vna & eadem natura ſtatuetur, quæ ſimul mortalis & immortalis ſit, aut altera & altera. Quod ſi ſecundum detur, hoc tribus modis intelligi poterit. Aut igitur ſecundum numerum hominum erit numerus mortalium & immortalium, vtpote in Socrate erit vna immortalis, & vna, aut duæ, mortales, & ſic de cæteris, ſic, quod vnusquiſque propriam mortalem & immortalem habeat, aut potius in omnibus hominibus vna tantum ſtatuetur immortalis, ſecundum vnumquemque autem homi-

minem mortales sunt distributæ & multiplicatæ, an magis, e converso, immortalem multiplicatam, mortalem vero omnibus communem, ponemus. Si vero altera pars magis eligatur, videlicet, quod per vnam & eandem homo sit mortalis & immortalis, cum fieri non posse videatur, quod opposita de eodem dicantur, simpliciter fieri nequit, vt eadem sit mortalis & immortalis, verum vel simpliciter erit immortalis & secundum quid mortalis, aut potius, vice uersa, simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis, an magis vtrumque secundum quid amplexa est, scilicet secundum quid mortalis, & secundum quid immortalis. His etenim tribus modis satis contradictio euitari poterit. Colligenti ergo sex modis istud imaginari poterit, veluti discurrenti & colligenti apparet.

In quo ponitur modus affirmans, animum immortalem esse vnum numero, mortalem vero esse multiplicatum, quem modum Themistius & Auerroes insecuti sunt.

CAPVT III.

EX istis igitur sex modis enumeratis quatuor acceperunt iudices, duo vero euanuerunt. Nullus enim posuit, immateri-

terialem multiplicari, materialem vero esse vnum numero, & hoc rationabiliter, quoniam inimaginabile est, vnam rem corpoream esse in tot distinctis loco & subiecto, & maxime, si est corruptibilis. Similiter nullus posuit, eandem rem æqualiter esse mortalem & immortalem, sicut nihil æqualiter potest constitui ex duobus contrariis, sed semper oportet vnum alteri prædominari, vt ostenditur 1 de cœlo, tex. comm. 7 & 2 de gener 47 & 10, metaph. 23. Sigillatim gitur de illis quatuor residuis.

Auerroes itaque, &, vt existimo, ante eum Themistius, concordes posuere, animam intellectiuam realiter distingui ab anima corruptibili, verum ipsam esse vnam numero in omnibus hominibus, mortalem verò multiplicatam.

Primi autem dicti ratio est, quoniam, cum viderunt, Aristotelem simpliciter probare, intellectum possibilem esse immixtum & immaterialem, & per consequens æternum, omniaque eius verba ad hoc tendere, vt inspicienti, libros de anima liquet, credideruntque, rationem Aristotelis in se veram esse, affirrmauerunt simpliciter, intellectum esse immortalem. Cum autem vlterius viderunt, animam sensitiuam & vegetatiuam de necessitate in suis officiis organo corporeo indigere, vt ex locis superius citatis apparet, tale

tale autem de necessitate corporeum & caducum est, concluserunt, talem animam simpliciter esse mortalem. Verum, cum fieri nequeat, vt eadem res simpliciter & absolute mortalis & immortalis sit, coacti sunt ponere, immortalem a mortali realiter distingui. Themistius quoque in hanc sententiam trahere conatur Platonem, inducitque verba Platonis, in Timæo, quæ manifeste videntur hoc prætendere. Quod vero vnicus sit intellectus in omnibus hominibus, siue possibilis ponatur, patere potest ex eo, quoniam apud Peripateticos est celebrata propositio, multiplicationem indiuiduorum in eadem specie non posse esse, nisi per materiam quantam, vt dicitur 7 & 12 metaph. & 2 de anima. Quo autem modo soluantur dubitationes contra hunc modum, apparet, eorum libros & suorum sectatorum intuendo. Hic enim intendimus abbreuiare, solumque referre, quæ necessaria sunt.

In quo dicta opinio Auerrois impugnatur.

CAPVT IV.

QVamvis hæc opinio tempestate nostra sit multum celebrata, & fere ab omnibus pro constanti habeatur, eam esse Ari-

Aristotelis, mihi tamen videtur, quod nedum in se sit falsissima, verum inintelligibilis, & monstrosa, & ab Aristotele prorsus aliena, immo, existimo, quod tanta fatuitas nunquam fuerit nedum credita, verum excogitata. Et primo quidem de eius falsitate nihil noui intendo adducere, sed tantum lectorem remittere ad ea, quæ Latinorum decus, Diuus Thomas Aquinas, & in libro proprio contra vnitatem intellectus, & in 1 parte summæ, & l. 2 contra Gentiles, & in quæstionibus disputatis de anima, & in multis aliis locis, scribit. Etenim tam luculenter, tam subtiliter, aduersus hanc opinionem inuehitur, vt, sententia mea, nihil intactum, nullamque responsionem, quam quis pro Auerroe adducere potest, impugnatam relinquat. Totum enim impugnat, dissipat, & annihilat, nullumque Auerroistis refugium relictum est, nisi conuicia & maledicta in Diuinum & Sanctissimum virum, sed, quoad secundum, hæc paucula, quæ mihi plenam fidem faciunt, adducere, statui, videlicet, hoc alienum esse ab Aristotele, verum hoc esse figmentum, & monstrum, ab Auerroe confictum.

Primo, quoniam talis anima intellectiua, vel habet aliquam operationem, omnino independentem a corpore, tanquam a subiecto & obiecto, vel nullam. secundum dici non potest, cum sibi re-

pugnet & rationi, sibi quidem, quoniam, omm. 12 lib. 1 de anima, in fine, hæc dicit, & non intendit per hoc, id quod apparet ex hoc sermone superficie tenus, scilicet, quod intelligere non sit, nisi cum imaginatione. Tunc enim intellectus materialis erit generabilis & corruptibilis, sicut intelligit Alexander. Ex quibus liquet, quod intellectus, secundum Auerroem, habet aliquam operationem, omnino independentem a corpore. Ratione etiam illud firmatur, quoniam intellectus non est forma constituta in esse per subiectum, ergo non dependens a subiecto in esse, ergo neque in operari, cum operatio sequatur esse. Verum, quod hoc Aristoteli non consonet, eiusque sententiæ contrarietur, satis patet, cum Aristoteles, in fine citati textus 12 lib. 1 de anima, dicat, intelligere, aut esse phantasiam, aut non esse sine phantasia, &, quamuis ibi conditionaliter loquatur, tamen, 3 de anima, tex. 39, clarissime dicit, quod non est intelligere absque phantasmate, quod ex experimento comprobatur. Nullo igitur modo intellectus humanus, secundum Aristotelem, habet operationem, prorsus a corpore independentem, quod est oppositum concessi.

Ad hoc non video aliam responsionem, nisi, quod argumentum ostendit de intelligere humano, &, quatenus per eum in tel-

tellectum homo dicitur intelligens. Sic enim verificatur, quod semper indiget phantasmate. In intellectione enim noua, & ante adeptionem, illud manifestum est, in intellectione vero æterna, siue in ipsa adeptione, illud etiam veritatem tenet, cum secundum ipsum intellectus possibilis disponatur ad susceptionem intellectus agentis, tanquam formæ per habitus speculatiuos, qui dependent in conseruari a virtute sensitiva, ut ipse dicit, 3 de anima, comm. 39. verum, si secundum se sumatur intellectus, nequaquam a phantasmate dependet.

Quamuis autem istud satis ingeniose dicatur, nihil tamen videtur proficere, quoniam, secundum communem definitionem animæ, anima est actus corporis physici organici, &c. Ergo anima intellectiua est actus corporis physici organici. Cum itaque secundum esse intellectus sit actus corporis physici organici, ergo & in omni suo opere dependebit ab organo, aut tanquam subiecto, aut tanquam obiecto. Nunquam ergo totaliter absolvetur ab organo.

Hinc forte dicitur, quod ita est de anima, sicut & de cæteris intelligentiis. Etenim Commentator ipse, comm. 19 lib. 3 de anima, ponit, ipsam esse vltimam intelligentiarum. Cæteræ autem intelligentiæ dupliciter considerari possunt, vno

vno modo in se, & non, vt actuant corpus cœleste, & sic non sunt animæ, habentque operationes nullo modo a corpore dependentes, sicut intelligere & desiderare, alio autem modo considerari possunt, vt actuant corpora cœlestia, & sic conuenit eis, esse animas, imo, & data definitio de animà eis conuenit. Sic enim sunt actus corporis physici organici, licet satis æquiuoce illa definitio dicatur, vt ipsemet Commentator dicit, comm. 5 lib. 3 de anima. Sunt enim corpora cœlestia animalia, vt 8 de Physico auditu, 2 de cœlo, & 12 metaph., ponit Aristoteles, licet satis æquiuoce, sicut & ipse commentator dicit, libro, de substantia orbis. Quare & anima intellectiua duobus etiam modis considerari poterit. Vno enim modo, vt est infima intelligentiarum, & non in ordine ad suam sphæram, scilicet hominem, & sic nullo modo dependet a corpore, neque in esse, neque in operari, quare neque vt sic est actus corporis physici organici. Alio autem modo considerari potest in ordine ad suam sphæram, & sic est actus corporis physici organici, quare non absoluitur a corpore vt sic, neque in esse, neque in operari. Quapropter, vt est forma hominis, semper indiget phantasmate in operari, sed non simpliciter, vt suprà, & secundum istum modum solui potest vsitata dubi-

ta-

tatio, ſcilicet, quomodo de anima intellectiua conſiderat naturalis, cum tamen, 1 de part. cap. 1, dicat, non ſpectare ad naturalem de intellectiua, cum ſit mouens, non mota, &, reliqua, quæ ibi dicuntur, ſolvitur, inquam, quoniam, qua anima eſt, naturalis eſt, immo, ſecundum hanc conſiderationem conſiderantur intelligentiæ a naturali, qua vero anima humana eſt intellectus, metaphyſici negotii eſt, ſicut & ceteri intellectus ſuperiores.

Sed reuera hæc reſponſio multipliciter videtur deficere, in primis quidem, quoniam ſi idem iudicium eſſet de anima humana, quod & de cæteris intelligentiis, quando, 2 metaph., Ariſtoteles tractationem facit de intelligentiis, & de humana anima pertractare debuiſſet, quod tamen minime fecit. Præterea, ſi idem eſt iudicium de humano intellectu, quod & de intelligentiis, cur igitur Ariſtoteles, 2 phyſ. tex. 26, ponit terminum conſiderationis naturalis animam humanam, quoniam, ſi intelligat Ariſtoteles, quantum ad quia eſt, falſum eſt. Etenim, quia eſt Dei & intelligentiarum naturalis, demonſtrat, & per ipſum Commentatorem, lib. 1 de anima, comm. 2 & 12, metaph comm. 36. Diuinus hæc accipit a naturali, ſi vero loquatur, quantum ad quid eſt, ſatis patet, ſecundum reſponſionem

nem datam, non pertinere ad naturalem, cum, vt ſic, ſit movens, non motum, immo, vt dicit reſponſio, hoc voluit Ariſtoteles, 1 de part. cap. citato. Amplius ridiculum videtur, dicere, animam intellectiuam, quæ eſt una potentia, numero duos habere modos intelligendi, ſcilicet, & dependentem, & independentem a corpore. Sic enim duo eſſe videtur habere. Etenim intelligentia, etſi ſit intellectus, & anima, & in ſuo intelligere non indiget corpore, in movendo autem indiget corpore, verum, localiter movere & intelligere, ſunt operationes valde diuerſæ, in anima autem ponuntur intellectiones, quarum vna dependet a corpore, altera vero eſt ſimpliciter abſoluta, quod non videtur conſonum rationi, cum, vnius operationis reſpectu, vnius & eiuſdem non videatur eſſe, niſi vnus, modus operandi. Præterea ſuperfluum videtur & incredibile, quod vnum numero habeat infinitas fere operationes reſpectu eiuſdem obiecti ſimul, hoc autem ſequitur ſecundum opinionem, quia ille intellectus intellectione æterna intelligit Deum, & intellectione noua tot habet intellectiones reſpectu Dei, quot homines Deum intelligunt. Hoc autem videtur eſſe purum figmentum, vt ex multis apparere poteſt, verum, ſi intelligentia intelligat ſine corpore, non moueat au-

tem localiter ſine corpore, nullum ſequitur, cum, intelligere & localiter mouere ſint operationes valde diuerſorum generum, vnaque ſit immanens, & altera transiens, cum totum oppoſitum contingat de anima intellectiva. Etenim ambæ & ſunt intellectiones, & ambæ operationes immanentes.

Secundo ad principale, quia, ſi, ſecundum Ariſtotelem, anima intellectiva & vere immaterialis, vt fingit dictus Commentator, cum iſtud non ſit per ſe notum, immo, maxime dubium, oportet, per aliquam euidentiam manifeſtari, modo ad inſeparabilitatem concludendam ſufficit, ſecundum Ariſtotelem, quod ſit vel virtus organica, vel, ſi non organica ſaltem, quod ſine obiecto corporali non poſſit exire in opus. Dicit enim, tex. 12, lib. 1, de anima, quod, ſiue intellectus ſit phantaſia, ſiue non ſit, ſine phantaſia non contingit, ipſum ſeparari, cum autem ſeparabilitas inſeparabilitati opponatur, diſiunctiuaque affirmatiua contradicat copulatiuæ affirmatiuæ, factæ de partibus oppoſitis, ſi igitur ad inſeparabilitatem ſufficit alternatiue, vel eſſe in organo, tanquam in ſubiecto, vel ab ipſo dependere, tanquam ab obiecto, igitur ad ſeparabilitatem coniunctim requiritur, neque dependere ab organo, tanquam a ſubiecto, neque tanquam ab obiecto, ſaltem in aliqua

aliqua sui operatione, cum autem istud sit, de quo est quæstio, quomodo certificabit Auerroes, animam esse immortalem, præcipue, cum dicat Aristoteles, quod necesse est, intelligentem phantasmata speculari, & quilibet homo hoc experitur in seipso.

Hinc fortassis dicitur, quod illa ratio, 3 de anima, simpliciter probat, animam esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, ex quo postea evidenter concluditur, quod habet operationem omnino independentem, cum operatio sequatur esse.

Sed hoc non videtur valere, quia illa ratio Aristotelis supponit, quod intellectus moueatur a corpore, cum dicat, intelligere esse, sicut sentire, & intellectum possibilem esse virtutem passiuam, inferiusque declarat, quod suum motiuum est phantasma, sed, quod indiget phantasmate, est inseparabile a materia per dicta. igitur illa ratio magis probat, ipsum esse materialem, quam immaterialem.

Sed adhuc forte dicitur, quod ex eo, quod intellectus non indiget organo, tanquam subiecto, ideo est simpliciter immaterialis, quam rationem facit immediate Aristoteles post dictam. Verum istud non videtur proficere, quia vel sola illa conditio sufficit, vel requiritur alia, scilicet, quod non moueatur a corporeo.

si

ſi ambæ, ſtat argumentum prius, ſi illa ſola, deſtruitur iudicium Ariſtotelis, cum ponat, ambas eſſe requiſitas.

Sed fortaſſis adhuc dicitur, quod reuera vna ſola requiſita eſt. Non indigere enim corpore tanquam ſubiecto, abſolute infert, eſſe potentiam immaterialem, & e conuerſo, quia tamen cum hoc, quod immaterialis eſt, & habeat aliquam operationem omnino independentem. Etenim, ſi immaterialis eſt, aliquam habet independentem & e contra, quoniam tamen, quod, vltra independentem ab obiecto, habeat & dependentem, ne fortaſſe aliquis exiſtimaret, ex eo, quod habet aliquam dependentem, omnem habeat dependentem, ideo illud appoſuit Ariſtoteles, ſcilicet, quod ſi intelligere non eſſet ſine phantaſia, ſic, quod in omni operatione phantaſia indigeret, indubitanter intellectus eſſet inſeparabilis.

Sed iſtud non videtur poſſe ſtare. Primo, quoniam Ariſtoteles ſuperflue appoſuiſſet illam conditionem, cum altera ſit ſufficiens ad inferendam concluſionem, quod, nefas eſt, tanto aſcribere Philoſopho. Secundo, quia ex eo, quod intellectus in omni ſuo opere indiget phantaſmate, infertur, quod ipſe ſit inſeparabilis, hoc non poteſt eſſe, niſi, quia eſt organicus ſecundum poſitionem, dico autem organicus ſubiectiue. Secundum enim data con-

conuertuntur organicum subiectiue, & virtus materialis cognoscitiua, quare & non organicum subiectiue & immateriale. dicere ergo, indigere semper corpore, tanquam subiecto, etsi nihil nouum diceretur, cum dixit, si intelligere non est sine phantasia. Nam esse phantasiam, & nunquam esse sine phantasia, simpliciter conuertuntur, & vnum declarat alterum Esset ergo simile, ac si quis diceret, si Socrates non est homo, vel non est animal rationale, non est disciplinabilis, qui sermo quantum sit ridiculus & alienus a maiestate Aristotelis, iudicio aliorum relinquo. Amplius, quando aliquid habet duas caussas veritatis, vna ablata, & altera remanente, non minus illud remanet, vt ex se notum est, cum ad veritatem disiunctiuæ sufficit, vnam partem esse veram, sed, intellectum inseparabilem esse a materia, verificatur, quoniam est phantasia, vel non est sine phantasia, vt patet 1 de anima. Remoto igitur, quod sit phantasia, non minus verificaretur, ipsum esse materialem, dummodo non esset sine phantasia, sed, secundum positionem, istud est falsum, quia impossibile est, secundum eam intellectum esse inseparabilem, & non esse phantasiam, cum apud eam illa conuertantur. Ergo positio, ponens, organicum subiectiue & materiale conuerti, & pariter opposita eorum, scilicet, non orga-

organicum, ſubiectiue & immateriale conuerti, falſa eſt. Adhuc, quandocunque alicui rei duo modi ſub diſiunctione aſſignantur, res illa indifferenter poteſt ab altero illorum ſeparari, aut ſaltem ab vno illorum, ipſa remanente, exempli gratia, illiberalitas dupliciter contingit, aut per auaritiam, aut per prodigalitatem, ideo & reperitur illiberalis auarus ſine prodigalitate, & illiberalis prodigus ſine auaritia. Si enim ſeparari non poſſent, non eſſent vtique duo modi illiberalitatis, ſed aut inuicem coinciderent, aut ambo copulative, & non diſiunctiue, neceſſario concurrerent ad illiberalitatem. Etenim, ſi nullus illiberalis eſſet, niſi ſimul prodigus & auarus eſſet, non recte diceretur, ad illiberalitatem requiri prodigalitatem, vel auaritiam, ſed prodigalitatem & auaritiam coniunctas conſtituere illiberalitatem. Si igitur ad inſeparabilitatem ſufficit, ipſam eſſe phantaſiam, vel non ſine phantaſia, vel igitur ſtat, ipſam eſſe inſeparabilem ſine altera earum conditionum indifferenter, vel ſaltem determinate. ſi primum, ergo ſtabit, quod intellectus non ſit ſine phantaſmate, & tamen non ſit phantaſia, & per conſequens, quod ſemper indigeat corpore, tanquam obiecto, & non tanquam ſubiecto, quod eſt contra conceſſa ab adverſario, ſi vero detur ſecundum, videlicet, quod deter-

determinate & non indifferenter, cum fieri nequit, vt aliquo indigeat corpore, tanquam subiecto, & non tanquam obiecto. Ergo stabit, quod indigebit tanquam obiecto, & non, tanquam subiecto. Ergo idem, quod prius. Amplius, secundum positionem, intellectus habet aliquam operationem, omnimode independentem a corpore, cum istud dubium sit, debet per aliquod signum certificari, & non est aliud fingere, per quod certificari possit, nisi, quod ipse immaterialis est, verum, cum & istud non sit minus dubium, quam primum, demonstratione eget. Quæritur igitur de medio illo, an est, quod simul neque dependet a corpore, tanquam subiecto & obiecto, vel, quia solum non dependet a corpore, tanquam subiecto. primum dici non potest, tum, quia sic esset petitio principii, cum, intendentes probare, intellectum in aliquo sui opere non dependere a corpore. Assumimus, quod ipse immaterialis est, & probantes, ipsum esse immaterialem, accipimus, quod in aliquo opere non dependet a corpore, tum etiam, quia nullum est tale medium, in quo non sumatur, intellectum non dependere a corpore, vt ab obiecto. Prima enim demonstratio, 3 de anima, probat, intellectum esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, modo, cum tale recipere consistit pati,

pati, vt ibidem dicit Aristoteles. Ergo mouebitur a re corporali, & sic indigebit tanquam obiecto. Secunda demonstratio est, quod species intelligibilis non recipitur in organo, sed in ipso intellectu. Ergo idem, quod prius, cum, recipere, sit pati. Oportet igitur dicere, alterum membrum, videlicet medium, esse, quia non indiget corpore, tanquam subiecto, licet tanquam obiecto. Quod si sic est, vnde igitur est, quod Aristoteles, attentum faciens auditorem, in procemio de anima, dixit, necessarium esse, præintelligere de suis operationibus, subditque, si intelligere est sine phantasia, vel non sine phantasia, non contingit, ipsam separari. Quare, ad concludendam separabilitatem, inseparabilitati oppositam, oportet, coniunctim sumere, neque esse phantasiam, & in aliquo sui opere non dependere a phantasia, &, per consequens, non dependere a corpore, tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, saltem in aliquo sui opere, quod est oppositum concessi. Hoc iterum sic firmatur, per aduersarium, indigere corpore, tanquam subiecto, &, esse virtutem materialem, conuertuntur, sua etiam opposita conuertuntur, videlicet, non indigere corpore, vt subiecto, & esse virtutem immaterialem. Nam, 1 post, si affirmatio est causa affirmationis, negatio negationis. Quid igitur Aristoteles, ad

ad materialitatem concludendam, apposuit, præter phantasiam, non esse sine phantasia. peccat enim per fallaciam non causæ vt causæ, quandoquidem præcisa causa materialitatis est, non indigere corpore, vt subiecto, quod & euidentissime sic iterum firmatur, quoniam ad immaterialitatem, præter non indigentiam corporis, vt subiecti, aut necesse est, vltra hoc, non indigere, in aliquo sui opere, determinato corpore, tanquam obiecto, aut illud non necesse est. Secundum dari non potest, per concessa, quoniam, non indigere corpore, tanquam subiecto, &, in aliquo determinato opere, non indigere, tanquam obiecto, conuertuntur. Quare, posito vno, ponitur reliquum. Restat igitur, vt immaterialitas copulatiue vtrumque exigat. Quare, cum materialitas immaterialitati contrarietur, ad ipsam materialitatem sufficit, indigere corpore, tanquam subiecto, vel corpore, tanquam obiecto. Vel igitur separabilia sunt ista, & sic non conuertentur, quod est contra concessa, vel inseparabilia erunt, & sic sub disiunctione non erunt assignanda, quod tamen facit Aristoteles. Vltima autem sequela patet, quia, quod disiunctiue enunciatur, alternatiue verificatur, & non copulatiue. Nam, 10 metaph. tex. 17, & Commentator, 3 de cœlo, comm. 5, 9, & Boëtius, lib. de syllogismo hypothetico, dicunt, interrogationem

gationem & disiunctiuam veram & ridiculam esse, in quam omnes partes verificantur, & vltra tunc copulatiuæ affirmatiuæ contradiceret copulatiua facta de partibus oppositis, & non disiunctiua, quod apertissime falsum est. Quapropter, ni fallor, Commentator, D. Thomas, &, quicunque sentit, Aristotelem censere, humanum intellectum vere esse immortalem, longe a vero distat. Præterea mirum est, quod Aristoteles posuerit, intellectum aliquando intelligere, sine phantasmate, & tamen in omnibus locis dicat, quod non est intelligere sine phantasmate. Non enim debuisset tam absolute proferre.

Tertio ad principale, quoniam, secundum Commentatorem, oportet, ponere felicitatem humanam in copulatione intellectus agentis cum possibili, sicut ipse, lib. 3 de anima, comm. 36, manifeste ostendit. Sed quam vanum sit hoc & Aristoteli dissonum, non difficile est, videre. Vanum quidem, quia, in quantum tradunt historiæ, nullus, vsque ad hæc tempora, inuentus, & sic finis hominis irritus est, cum a nullo attingatur, immo, a nullo attingi potest, cum media ordinata ad illum finem haberi non possint. Impossibile est enim, aliquem hominem scire omnia, vt dicit Plato, lib. 10 de Republica, neque etiam speculabilia, immo, nulla scientia perfecte ha-

bita est vſque ad præſentem diem, vt experimento patet. Quod etiam ſit contra Ariſtotelem, manifeſtum eſt, quoniam, lib. Ethic., vbi determinat de vltimo fine hominis in eo, quod homo ponit ipſum in habitu ſapientiali, neque quis dicere poteſt, librum illum non fuiſſe perfectum, cum manifeſte, in fine libri illius, & epilogat, & ſe ad librum politicorum continuat. Quare vehementer non poſſum non mirari, cum aſcribat Ariſtoteli hanc vnitatem intellectus, quandoquidem in nullo loco hoc ab eo ponatur, verum, 2 phyſ. tex, 26, vbi de anima humana mentionem facit, dicit, eas eſſe multiplicatas. Dicit enim ſic, vſquequo. Cuius enim cauſa vnumquodque, & circa hæc, quæ ſunt ſeparatæ ſpecies in materia. Homo enim hominem generat ex materia, & ſol. vnde manifeſtum eſt, quod non vnam ſolum, ſed multas, poſuit. Aliud etiam eſt de illa copulatione, cum neque alius repertus eſt talis, neque Ariſtoteles aliquid dixerit. Quare mihi videtur, cum hoc, quod eſt figmentum in ſe, ſit etiam contra Ariſtotelem.

In

In quo penitur alter modus, asserens, intellectum realiter distingui a sensitiuo, verum numeratum ad numerationem sensitiui.

CAPVT V.

ABiecta igitur priori opinione, tanquam intelligibili, est alter modus de enumeratis, conueniens cum primo, quantum ad illud, quod intellectiuum realiter distinguitur a sensitiuo, quandoquidem contradictoria vere de eodem dici non possunt, verum in altero ab illo distat. Nam, secundum numerum sensitiuorum, ponit numerum intellectiuorum. Socrates enim distinguitur a Platone, vt hic homo ab illo homine, non est autem hic homo, nisi per intellectum, vt etiam ipse Averroes fatetur, 3 de anima, comm. 1. Quare alter est intellectus Socratis ab intellectu Platonis. Etenim, si vnus amborum esset intellectus, amborum esset idem esse & operari, sed, quid stultius excogitari potest? verum & hi sic conformes inter seipsos diuersificati sunt. Quidam enim ipsorum posuerunt, animam magis se habere ad hominem, vt

motor ad motum, quam, vt forma ad materiam. Et hæc videtur fuisse mens Platonis, in primo Alcibiadis, dicentis, hominem esse animam, vtentem corpore, cui videntur consonare verba Aristotelis, 9 Ethic. dicentis, hominem esse intellectum. Alii autem oppositum asseruere, dicentes, animam se habere ad hominem, vt forma ad materiam, & non solum, vt motor ad motum, veriusque dicendum, hominem esse compositum ex anima & corpore, quam, ipsum esse animam vtentem corpore. Cetera autem, quæ ab eis adducuntur, nostro proposito non sunt necessaria.

In quo prædicta opinio impugnatur.

CAPVT VI

HIc autem modus, secundum vtrumque membrorum, a Diuo Thoma, in prima parte summæ, & in multis aliis locis impugnatur, &, mea sententia, abunde & manifeste. Si enim homo non componeretur ex anima intellectiua & corpore, velut ex materia & forma, sed ex motore & moto, tunc anima & corpus non maiorem haberent vnitatem, quam boues

&

& plaustrum, multaque alia incommoda sequuntur, quæ ab eo adducuntur. Ponere autem pluralitatem formarum substantialium in eodem composito, vt asserit secundum membrum, hoc ab Aristotele, & a multis Peripateticis videtur alienum. Verum duo adducam, per quæ omnes superiores modi mihi videntur & a veritate, & ab Aristotele, remoti.

Primo quidem hoc videtur experimento contradicere. Ego enim, qui hæc scribo, multis cruciatibus corporis angustor, quod opus est sensitiuæ, idemque ego, qui crucior, discurro per causas medicinales, vt refellam hos cruciatus, quod, nisi per intellectum, fieri non potest. si igitur altera esset essentia, qua sentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri posset, vt idem, qui sentio, sim ille, qui intelligo. Sic etenim dicere possemus, quod duo homines, simul coniuncti, sic mutuas habent cognitiones, quod ridiculum est. Quod autem huiusmodi opinio sit ab Aristotele remota, non difficile est, videre. Etenim, 2 de anima, ponit vegetatiuum in sensitiuo, veluti trigonum in tetragono, sed, manifestum est, trigonum in tetragono non esse tanquam rem realiter ab eo distinctam, scilicet, quod est trigonum in potentia, est actu tetragonum. Quare, cum, per Aristotelem, eodem modo in mortalibus se habeat sensitiuum ad intelle-

ctiuum, sensitiuum non erit res distincta ab intellectiuo. Quapropter mihi videtur, quod & primus modus Auerrois, & isti duo, a vero, & ab Aristotele, dissonent.

CAPVT VII.

In quo ponitur modus, affirmans, mortale & immortale esse idem re in homine, verum etiam illam simpliciter esse immortalem, secundum quid vero mortalem.

CVm itaque vniuersaliter reiectus sit modus, qui, intellectiuum & sensitiuum in homine distingui realiter, existimet, reliquum est, vt intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem, &, licet tribus modis, vt retro dictum est, hoc intelligi possit, duo tamen tantum sunt rationales.

Vnus igitur erat, quod immortale esset simpliciter in homine, mortale vero secundum quid, &, quamuis, secundum naturam diuisionis, modus iste in duos posset diuidi, scilicet, aut vnum numero in omnibus hominibus, aut multiplicatum ad numerum hominum, quia tamen nullus posuit

ſuit primum mcdum, ideo relinquemus, ſed tantum de ſecundo ſermonem habebimus, quem etſi multi præclariſſimi viri ſecuti ſunt, quia tamen mihi videtur, quod D. Thomas copioſius & magis lucide ipſum poſuit, ideo eius dicta ſolum referam, vtque ordinate intelligatur, eius opinionem in quinque dictis colligam.

Primum itaque eſt, quod intellectiuum & ſenſitiuum in homine ſint idem re.

Secundum, quod tale vere & ſimpliciter eſt immortale, ſecundum quid vero mortale.

Tertium, quod talis anima vere eſt forma hominis, & non ſolum, vt motor.

Quartum, quod eadem anima eſt numerata ad numerationem Indiuiduorum.

Quintum, quod huiuſmodi anima incipit eſſe cum corpore, verum, quod venit deforis, atque a ſolo Deo producitur, non quidem per generationem, ſed per creationem, hæc tamen non deſinit eſſe cum corpore, verum, a parte poſt, eſt perpetua.

Primum horum ſatis ex ſuperioribus manifeſtum eſt, tum, quia plures formæ ſubſtantiales non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto, tum, quia eadem videtur eſſentia, quæ intelligit, & ſentit, tum, quia ſenſitiuum in moralibus eſt in intellectiuo, ſicut trigonum in tetragono.

Secundum vero, in quo vis omnis consistit, videlicet quod tale vere est immortale, secundum quid tamen mortale, multipliciter declaratur. Primo, per rationem Aristotelis, 3 de anima, quoniam talis anima est receptiua omnium formarum materialium, quod autem est eiusmodi, non potest esse materiale, sicut ibidem Aristoteles declarat, cum recipiens debeat esse denudatum a natura rei receptæ, & est etiam propositio concessa a Platone, in Timæo, atque, vt dicit Auerroes, 2 de anima, vniuersaliter verificatur in actione reali & spirituali. Oculus enim receptiuus specierum coloris debet esse abscolor, & sic vniuersaliter de aliis sensibus. Secundo, quoniam, si intellectus esset materialis forma, recepta in eo esset Intellecta in potentia, & sic aut non cognosceret, aut tantum particulariter cognosceret. Tertio, quia sic esset virtus organica, quare esset determinata ad certum genus entium, vel saltem ad modum singularem, quare vel non omnia cognosceret, vel non cognosceret modo vniversali. A signo etiam hoc euidenter probatur. Nam modus appetendi naturaliter sequitur modum cognoscendi, intellectus autem vniuersale apprehendit, quod est æternum, quare & voluntas æternum desiderabit, tale autem desiderium naturale est, cum omnes voluntates hoc appetant, na-

naturalis autem appetitus frustrari non potest, cum, 1 de cœlo, Deus & natura nihil agant frustra, quare conuincitur, intellectum esse simpliciter immortalem. Verba etiam Aristotelis sunt adeo lucida pro hac parte, vt interprete non indigeant, cum, 1,2 & 3, de anima, ponat, intellectum esse separatum, & nullius corporis actum, in parte quoque, qua agitur de intellectu agente, dicit, quod intellectus agens vere est immaterialis, quia possibilis est huiusmodi, & agens præstantius est patiente. Idem quoque, 1 de part. cap. 1, & 2 de gener. anim. cap. 3, affirmat. Quod vero huiusmodi anima, secundum quid, mortalis sit, ex duobus manifestari potest. Primo, quia hæc intellectiua, & sensitiua, & vegetatiua, est, vt ex primo dicto liquet, verum sensitiuum & vegetatiuum, si ab intellectiuo separata sint, corruptibilia sunt. Quare non secundum se intellectiuum mortale est, sed, quia gradum continet, qui, solitarie sumptus, mortalis est. Secundo, quia anima humana opera sensitiuæ & vegetatiuæ non exercet, nisi caduco instrumento. Non igitur in se mortalis est, sed ratione talis operis & instrumenti.

Tertium dictum, scilicet, quod sit forma hominis, patet ex vniuersali definitione animæ, cum sit actus corporis physici, &c. sitque principium, quo intelligimus, vt

perte ibi demonſtrat Ariſtoteles.

Quartum vero ſequitur ex tertio. Nam, ſi anima intellectiua eſt forma, qua homo eſt homo, ſi vnica in omnibus hominibus eſſet, omnium hominum idem eſſet eſſe & operari, veluti contra Commentatorem monſtratum eſt. Ariſtoteles etiam, 2 phyſ. tex. 26, expreſſe ponit eas in numero plurali, quemadmodum retro dictum eſt.

Quintum autem, videlicet, quod ipſa ſit facta, patet, tum ex 2 phyſ. tex. 26, cum ſol & homo generent hominem, tum, quia per tertium dictum eſt, forma, qua homo eſt homo, ſed, 12 metaph. tex. 17, forma ſimul incipit eſſe cum eo, cuius eſt forma, tum ex 2 de gener. anim. cap. 3, vbi dicit, ſolum intellectum venire deforis. Quod vero non per generationem fiat, ex eo patet, quod per generationem producitur, materiale & caducum eſt. At, iam demonſtratum eſt in ſecundo dicto, ipſam eſſe immaterialem & incorruptibilem. Quod etiam a Deo ſolo fiat, patet, quoniam, cum non ſit per generationem, ergo per creationem. Verum, ſolum Deum creare, alibi demonſtratum eſt. Hoc etiam per illud, 2 de gener. anim., patere poteſt. Dicitur enim ibi, ſolus igitur intellectus diuinus & immortalis exiſtit. Quod autem poſt mortem remaneat, cum ſit immortalis, manifeſtum eſt, ex dicto quo-

quoque Ariſtotelis, 12 metaph. tex. 17, liquet, cum dicat, nihil prohibere, intellectum poſt mortem remanere. Sicque tota poſitio clara habetur.

CAPVT VIII.

In quo mouentur dubitationes circa prædictum modum.

DE veritate quidem huius poſitionis apud me nulla prorſus eſt ambiguitas, cum Scriptura canonica, quæ cuilibet rationi & experimento humano præferenda eſt, cum a Deo data ſit, hanc poſitionem ſanciat, ſed, quod apud me vertitur in dubium, eſt, an iſta dicta excedant limites naturales, ſic, quod aliquid vel creditum, vel reuelatum, præſupponant, & conformia ſint dictis Ariſtotelis, ſicut ipſe Diuus Thomas enuntiat. Verum, cum tanti Doctoris autoritas apud me ſumma eſt, nedum in diuinis, verum in ipſa Ariſtotelis via, non auſim contra eum aliquid affirmare, ſed tantum, quod dicam per modum dubitantis, & non aſſerentis ponam, fortaſſisque ab eius doctiſſimis ſectatoribus veritas aperietur. In primo igitur eius dicto non ambigo,

ſcilicet, quod re in homine idem ſit ſenſitiuum & intellectiuum, ſed cetera quatuor ſunt mihi valde ambigua.

Primo quidem, quod talis eſſentia, ſecundum ſe & vere, immortalis ſit, ſed, improprie & ſecundum quid, mortalis, primo quidem, quoniam, conſimilibus rationibus, quibus hanc probat, oppoſita, probari poteſt. Ex eo namque, quod talis eſſentia formas omnes materiales recipit, quia recepta in ea ſunt actu intellecta, quod non vtitur organo corporeo, quod æternitatem & ſuperna affectat, ideo concludebatur, quod ipſa ſit immortalis, ſed pariter, cum ipſa materialiter operetur, vt vegetatiua, non omnes formas recipit, vt ſenſitiua, & eadem organo corporeo vtitur, temporalia & caduca affectat, probabitur, quod ipſa vere & ſimpliciter ſit mortalis, verum ex ea parte, qua intelligit ſecundum quid, erit immortalis, tum, quia intellectus, non coniunctus materiæ, eſt incorruptibilis, ſed, materiæ coniunctus, eſt corruptibilis, tum, quia in tali opere non fungitur inſtrumento corporali, ſicut etiam ipſe dicit, quod taliter eſt per accidens, & ſecundum quid materialis. Non enim maior ratio de vno, quam de altero, videtur.

Secundo, quia, cum in iſta eſſentia ſint quædam, quæ dant, ipſam eſſe mortalem, & quædam immortalem, cum multo

plura

plura promoueant ad mortalitatem, quam ad immortalitatem, &, 1 & 6 phyſ. a ſuperabundanti ſit denominatio, magis pronuntianda eſt mortalis, quam immortalis, & nedum pronuntianda, verum & hoc erit, ex parte rei. Aſſumptum autem declaratur. Nam, ſi in homine numerum potentiarum conſideremus, duas tantum inuenimus, quæ atteſtantur ſuper immortalitatem, ſcilicet, intellectum & voluntatem, innumeras vero tum ſenſitiuæ, tum vegetatiuæ, quæ omnes atteſtantur ſuper mortalitatem. Amplius, ſi climata habitabilia conſpexerimus, multo plures homines aſſimilantur feris, quam hominibus, interque climata habitabilia perrariſſimos inuenies, qui rationales ſunt, inter quoque rationales, ſi conſiderabimus, hi ſimpliciter rationales nuncupari non poſſunt, verum appellati ſunt rationales, in comparatione ad alios maxime beſtiales, ſicut fertur de mulieribus, quod nulla eſt ſapiens, niſi in comparatione ad alias maxime fatuas. Amplius, ſi ipſam intellectionem inſpexeris, maxime eam, quæ de Diis eſt, quid de Diis? immo, de ipſis naturalibus, & quæ ſubiacent ſenſui, adeo obſcura, adeoque debilis, eſt, vt verius vtraque ignorantia, ſcilicet negationis & diſpoſitionis, nuncupanda ſit, quam cognitio. Adde, quantum modicum temporis apponant circa intellectum, & quam plurimum

mum circa alias potentias, quo fit, vt vere huiusmodi essentia corporalis & corruptibilis sit, vixque sit vmbra intellectus. hæc etiam videtur esse causa, cur, ex tot mille hominibus, vix vnus studiosus reperiatur, & deditus intellectuali. causa quidem naturalis. nam semper sit fuit, licet secundum magis & minus. causa, inquam, est, quia natura homo plus sensualis, quam immortalis, existit, quod etiam apparet, cum multi in definitione hominis posuerunt mortale pro differentia. si, inquam, hæc considerabis, magis opposita pars videbitur vero consona, quam illa D. Thomæ.

Tertio contra eandem arguitur, quia, animam esse immortalem, non est per se notum, quæritur igitur, sicut dicebatur, contra Auerroem, per quam euidentiam hoc cognoscitur? vel igitur ex eo, quod in suo opere non indiget organo, tanquam subiecto, præcise; vel cum alio addito. primum dici non potest, per ipsum Aristotelem, 1 de anima, tex. 12. Nam ad inferendam inseparabilitatem sufficit alternatiue, vel, quod sua operatio sit in subiecto, vel, quod in omni sua operatione indigeat corpore, tanquam obiecto, cum dicat. si igitur, intelligere, aut est phantasia, aut non est sine phantasia, non contingit, ipsum separari. ergo ad separabilitatem ambæ conditiones requiruntur,

quia

quia copulatiua affirmatiua opponitur disiunctiuæ, factæ ex partibus oppositis. Ad sciendum ergo, animam esse separabilem, oportet, quod neque indigeat corpore, tanquam subiecto, neque, tanquam obiecto, saltem in aliqua sui operatione. sed, quomodo hoc sciri potest, cum & Aristoteles dicat, necesse est, intelligentem phantasma aliquod speculari, & experimur, quoniam semper indigemus phantasmatibus, vt unusquisque experitur in se ipso, læsio organorum demonstrat, & omnia, quæ adducta sunt contra Commentatorem de immortalitate animæ, sunt & contra hanc opinionem, cum in hoc conueniant, licet in ceteris differant.

Quarto sic arguitur, si anima humana in omni suo opere dependet ab organo, ipsa est inseparabilis & materialis. sed in omni suo opere dependet ab organo, ergo ipsa materialis est. maior patet, 1 de anima, dicente Aristotele, si, intelligere, est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit, ipsam separari. minor autem patet ex definitione vniuersali animæ, scilicet, est actus corporis physici organici.

Sed hinc forte dicitur, quod anima humana, quantum ad intellectum, non est actus corporis organici, cum intellectus nullius corporis sit actus, sed solum, quan-

quantum ad opera ſenſitiuæ & vegetatiuæ.

Verum, id videtur non poſſe ſtare, in primis, quia ſic anima intellectiua non eſſet anima, cum, vt ſic, non eſſet actus corpotis phyſici organici, quod eſt contra Ariſtotelem, ponentem, illam eſſe definitionem communem omni animæ, immo, per ipſum Thomam, dictam vniuoce de omnibus animabus. Secundo, quia, ſi anima intellectiua indigeret organo pro ipſo ſentire, quamdiu igitur anima eſſet, ipſa ſentiret, quod manifeſte falſum apparet. Patet autem conſequentia, quia, ſtante deſinito, ſtant & ea, quæ ſunt in deſinitione. Tertio, quoniam, per ipſum Thomam, in prima parte, & in ſecundo contra Gentiles, ideo intelligentiæ non ſunt formæ corporum cœleſtium, quoniam, ſi ſic eſſent, maxime indigerent corpore pro intellectione, ſicuti anima humana. Ergo, ſi anima eſt actus corporis organici, quantum ad ſenſationem, hoc eſt, pro ſua intellectione, ergo in omni ſuo intelligere indiget phantaſia, ſed, ſi ſic eſt, ipſa eſt materialis, ergo anima intellectiua eſt materialis.

Sed hinc forte dicitur, quod non oportet animam intellectiuam actu ſemper dependere ab organo, quamuis organum ponatur in eius deſinitione, ſed ſufficit, quod aptitudine, ſicut, moueri ſurſum, etſi

deſi-

definitio leuis, quantumcunque leue non ſemper moueatur ſurſum, ſed ſufficit, quod moueatur, vel poſſit moueri.

Sed hæc reſponſio multipliciter videtur deficere. Primo, quia, ſi ſola aptitudo ſufficeret in definitionibus, tunc dici poſſet, quod aliquid eſſet homo, & tamen actu non eſſet animal rationale. ſufficeret enim, ſecundum reſponſionem, quod eſſet aptitudine. Secundo, quoniam diceretur, quod ſi anima aptitudinaliter dependet a phantaſia, non minus ipſa erit inſeparabilis & materialis, quamuis ſemper actu non dependeat.

Ad hæc forte dicitur, quod illa non eſt definitio vera, ſed quædam deſcriptio, ſeu notificatio. Ad ſecundum dicitur, quod ad inſeparabilitatem non ſufficit, dependere a corpore ſecundum aptitudinem, quoniam, ſeparata exiſtens & immaterialis, poteſt de facto a corpore dependere, ſi vero actu ſemper dependeret, ſic, quod nunquam ſine corpore poſſet exiſtere, vtique eſſet materialis.

Sed nullum iſtorum dictorum videtur conueniens. Primum quidem, quoniam omnes dicunt, illas duas definitiones datas, de anima eſſe datas, vnam, per cauſam formalem, & alteram, per materialem, & per vnam demonſtrari alteram. Secundum etiam dictum in pluribus videtur deficere. Primo quidem, quoniam, ſi anima

ma humana duos habet modos intelligendi, vnum per phantaſma, alterum vero ſine phantaſmate, videtur multum irrationabile, quod ſubſtantia immaterialis moueatur a re materiali, nam quantumcumque immateriale in materiale agat, non videtur tamen actionem conuerti. quare & etiam apud Theologos dubitatio orta eſt, quomodo animæ cruciari poſſint ab igne corporeo. Secundo, quia, ſi anima ſeparata habet habitudinem ad ipſum corpus, vel ergo reunietur, vel non. ſi primum, tunc oportet redire, ad opinionem Democriti, ponentis reſurrectionem, vel ad Pythagoram, ponentem tranſmigrationem animarum in diuerſa animalia, quod in erratis eſt impugnatum pro qualibet parte. ſi vero detur ſecundum, tunc eſt contra ordinem naturæ. Nam, 8 phyſ. tex. 15, Ariſtoteles impugnat Anaxagoram, ponentem, mundum non fuiſſe per infinitum tempus, & poſtea incepiſſe. Natura enim vel vno modo procedit, vel pluribus, quod ſi pluribus, ordinate tamen procedit, ſed finiti ad infinitum nullus eſt ordo, neque proportio, quare, ſi, finito tempore, anima eſt coniuncta corpori, infinito autem ſeparata, non ſtabit ordo naturæ. Tertio, quia tam diuerſi modi eſſendi, ſcilicet, coniuncta & ſeparata, tamque diuerſi modi operandi, ſcilicet, per phantaſma, & ſine phantaſmate,

mate, videntur arguere diuersitatem essentiæ. Nam, hoc modo sublato, nulla restat via probandi diuersitatem specificam inter aliqua. Etenim, 6 de hist. anim. ca. 24, dicit Aristoteles, mulas, quæ in Syria pariunt, quanquam valde similes sint nostris, vt vix discerni possint, non tamen esse eiusdem generis, propter tam diuersum modum generationis, videturque, per totum librum de animalibus, asserere, quod genita ex putredine, & ex semine, non sint eiusdem rationis, sicuti etiam affirmat Auerroes, idemque Auerroes, in fine de somno & vigilia, dicit, quod, si qui essent homines, qui non eodem modo cognoscerent, sicut nos, non essent eiusdem generis nobiscum. Alterum etiam dictum, videlicet, quod, si anima semper esset coniuncta phantasmati, esset materialis, non videtur bene dictum, quoniam, sicuti, per certum tempus esse coniunctum, non tollit immaterialitatem, ita neque, esse semper coniunctum, sicut dicit Philosophus, 1 Ethic., contra Platonem, diuturnitatem temporis non auferre speciem, quod confirmatur, quoniam intelligentia, in mouendo orbem, dependet semper a corpore, & tamen ipsa, sic dependens, immaterialis est, quare & intellectus, supposito, quod semper esset coniunctus corpori, non tamen sequitur, ipsum esse materialem. Quod si forte

veri-

veritatem continere dicitur de intelligentia, quoniam corpus suum æternum est, at humanus intellectus corpus habet caducum, quare vel, corrupto corpore, ipse non esset, quod positioni repugnat, vel, si esset, sine opere esset, cum, sine phantasmate, per positionem, intelligere non posset, & sic otiaretur. Sed istud dictum non videtur rationabiliter dictum, primo, quoniam non videtur illud sequi. Licet enim intellectus separatus non moueretur a phantasia iam corrupta, quid prohiberet, ipsum moueri a phantasiis existentibus, quandoquidem sunt omnes eiusdem rationis, & ipse non videtur prohiberi ex loci distantia, cum non sit in loco, & eo præsertim, cum multi Theologi & grauissimi affirment, & Angelos, & animas separatas, moueri ab istis inferioribus. Deinde illud, ad quod deducitur, non uidetur inconueniens, scilicet in separatione otiari, quoniam, cum duo opposita insunt naturaliter alicui, non oportet, quod in omni tempore utrumque insit, immo, illud impossibile est, sicuti somnus & vigilia naturaliter insunt animali, & vigilia, exempli gratia, conuenit in die, somnus vero in nocte, quare anima coniuncta intelliget, separata vero otiabitur. Quod si dicitur inconuenire, paucissimo tempore operari, & infinito otiari, verum hæc responsio semet ipsam interimit, Nam,

si,

ſi, infinito tempore ſeparata, intelligit, & tunc ſine phantaſmate, pauciſſimo autem tempore cum phantaſmate, vtique naturalius erit ſibi, intelligere ſine phantaſmate, quam, cum phantaſmate. Quare non conuenienter, in definitione animæ, ponitur actus corporis phyſici organici, &c.

Quinto, quia talis eſſentia vere eſt ſenſitiua & uegetatiua. Vel igitur, poſt ſeparationem, habet potentias, quibus exercere poſſit ſua opera, vel non. ſi ſecundum, videtur contra naturam, quod æterno tempore ſit manca & totaliter priuata, niſi recurratur ad reſurrectionem Democriti, vel ad fabulas Pythagoreas, ſi autem habet, cum careat organis, quibus fungitur proprio opere, ſequitur iterum, quod illæ potentiæ ſint vanæ, quod minime concederet Ariſtoteles.

Sexto, quod verius talis anima dicatur, ſecundum quid, immaterialis & immortalis, modo ſuperius expoſito, patet per ipſum Philoſophum, 3 de anima, ca. de intellectu agente. Ibi enim, cum dixiſſet, vtrumque intellectum eſſe ſeparatum & immortalem, dixit poſtea, ſed hic, ſcilicet intellectus agens, vere eſt, qui immortalis eſt & ſemper intelligens, ille vero, ſcilicet poſſibilis, non, cum quandoque intelligat & quandoque non intelligat. Corrumpitur enim, quodam interius corrupto, quod eſt, quia ipſe eſt coniunctus ma-

materiæ, quare ad corruptionem sensitiuæ corrumpitur, erit igitur re corruptibilis, sed, secundum quid, incorruptibilis, quoniam intellectus, qui non est coniunctus materiæ, est incorruptibilis. Hæc itaque mihi ambiguitatem inferunt, quoad secundum dictum.

Tertium dictum est, quod talis anima est vere forma hominis, & non tantum, vt motor. Huic quidem dicto ego consentio, si ponitur materialis, veruntamen, si ponitur immaterialis, vt ipse dicit, non videtur esse notum. Oportet enim talem essentiam esse hoc aliquid & per se stans. quomodo igitur fieri poterit, vt sit actus & perfectio materiæ, cum tale, scilicet, actus materiæ, sit, non, quod est, sed, quo aliquid est, vt patet 7 metaph. Quod si dicitur, hoc esse peculiare animæ intellectiuæ, hoc est valde suspectum, & voluntarie dictum, sic etiam Auerroistæ possent dicere, quod anima intellectiua est forma, dans esse, & non tantum operari, cuius oppositum ipse credit, secundum eos, esset quoque difficultas de esse compositi, quod ponitur distinctum ab esse animæ, quodnam est, illud esse, & quodnam corrumpitur, de quo etsi ipsi multa dicant, fateor, me eorum verba tenere, sed non sensum. Quare sapienter mihi visus est Plato dicere, ponens animam immortalem, quod verius homo est

anima

animā vtens corpore, quam, compositum ex anima & corpore, & verius eius motor, scilicet corporis, quam eius forma, cum anima sit illud, quod vere est, & vere existit, & potest induere corpus, & eo spoliari. Non video enim, quin & D. Thomas non habeat hoc dicere.

Quartum vero dictum erat de multiplicatione animarum, quod etiam non minus apud me dubium est, cum, 12 metaph. tex. 49, dicit Aristoteles, talem multiplicationem esse per multam materiam. Quod autem dicitur, a quibusdam distingui per habitudines ad diuersas materias, vel, quod loquitur Aristoteles per principia indiuiduantia, quæ materia possunt appellari, mihi & ista videntur intricamenta, & nouæ inuentiones, pro sustentanda positione, & nullo pacto ad mentem Aristotelis. sic enim intelligentias in eadem specie possemus multiplicare, immo, ipsum Deum, quod quantum consonet Peripateticis, aliis relinquo considerandum, &, licet aliqui concedant de intelligentiis, & negent de Deo, adducentes nouas rationes, quod Deus multiplicari non potest, certum est, quod illas rationes non fecit, nec vidit, Aristoteles, & Deus scit, quantum valeant in via Aristotelis, sed tantum superiori rationi simpliciter innititur. Amplius, quia, secundum principia Aristo-

telis,

dicere. primo quidem. Nam omne incorruptibile est ingenitum, 1 de cœlo, tex. 115, vbi probat eorum conuertibilitatem, sed per concessa, anima intellectiua est incorruptibilis, ergo ingenita, ergo nunquam incepit, quod est oppositum concessi. Sed huic dicitur, negando vltimam consequentiam, ergo nunquam incepit, sed tantum sequitur, ergo nunquam incepit per veram generationem, sed hoc manifeste contradicit textui, sicut etiam notaui, cum exponerem illum locum. Nam Aristoteles dicit, ingenitum voco, quod est, & nunquam fuit verum, dicere, quod fuit Si igitur anima intellectiua est ingenita, vt ibi loquitur Philosophus, ergo nunquam fuit verum, dicere, quod non fuit. Nam, vt expresse patet, vult illud esse genitum non solum, quod habet veras causas generationis, sed, quodcunque incipit esse, quomodocunque incipiat, quod vult conuerti cum corruptibili proportionabiliter sumpto, & sic sumit ingenitum & incorruptibile. Præterea mirabile est, quod tot tantasque rationes adducat Aristoteles, ad probandum conuertibilitatem illorum, & nunquam exceperit animam intellectiuam. Valde enim magnam causam dedisset errandi Præterea, quod vlterius dicit, eas remanere post mortem & nullam Aristoteles faciat mentionem de eis, valde improbabile videtur, cum Aristoteles, tam diligens naturæ perscruta-

tor, in Poësi, in Rhetoricis, & in multis aliis, fuerit tam diligens, & in re tam excellenti negligens. Amplius, quia, 1 Ethic. videtur ponere nullam felicitatem post mortem, immo, quod magis est, D. Thomas, in 1 lectione 3 Ethic. super illa parte, quod quis magis debet eligere mortem, quam magnum scelus committere, quasi dubius, quomodo Aristoteles hoc ponit, dicit, quod hoc dixit Aristoteles, quia post mortem remanet gloria, vel, quia, persistere in illo actu virtuoso per modicum tempus existimat melius, quam, vivere diu in actu vitioso, modo, si D. Thomas credit, Aristotelem tenere immortalitatem, nulla harum causarum esset conueniens. In promptu enim esset, propter alium statum, vnde D. Thomas quasi admittatur, quod, cum Aristoteles ponat, post mortem nihil esse, quomodo vult, quod aliquis malit mori, quam male viuere. Nam & ipse, in expositione Symboli Apostolorum, super carnis resurrectionem, dicit, quod, si non expectaremus resurgere, homo magis deberet perpetrare quodcunque scelus, quam mori. Amplius, vt supra dictum est, mirabile esset, quod Aristoteles nullam fecisset mentionem de tali statu post mortem, neque promisisset declarare, quod tamen est contra suum morem. Præterea oportet vel ponere resurrectionem, vel fingere fabulas Pythagoreas, vel otiari tam nobilissima entia, quæ omnia

omnia videntur remotissima a Philosopho. Hæc autem dicta sint, non, vt tanto Philosopho contradicamus (quid enim pulex contra elephantem?) sed studio addiscendi.

In quo ponitur quintus modus, scilicet, quod eadem essentia animæ est mortalis & immortalis, verum simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis.

CAPVT IX.

CVm itaque primus modus, ponens, intellectiuum realiter distingui a sensitiuo in mortalibus, secundum omnes impugnatus sit modo, & secundus, ponens, quod intellectiuum & sensitiuum sunt idem re, &, tale est simpliciter immortale, & secundum quid mortale, sit valde ambiguus, nec conuenire videtur Aristoteli, reliquum est, vt ponamus vltimum modum, qui, ponens sensitiuum in homine identificari intellectiuo, dicit, quod essentialiter & vere hoc est mortale, sed secundum quid immortale, &, vt ordine procedamus, dicemus iuxta illa quinque dicta in superiori capitulo.

Primum quidem nos simpliciter concedimus, scilicet, quod intellectiuum & sensitiuum in homine identificantur in re.

In secundo nos discordamus, quia dicimus, quod tale vere & simpliciter est mor-

tale secundum quid vero & improprie immortale.

Ad cuius euidentiam sciendum est, & valde memoriæ mandandum in hac materia, quod, cum omnis cognitio quoquo modo abstrahat a materia, materia impedit cognitionem, vt ait Commentator, 3 de anima, comm.5. Et illud est videre in sensibus, qui non cognoscunt secundum qualitates reales, sed secundum eorum intentiones, quare, 2 de anima, dicitur, quod proprium est vnicuique sensui, esse receptiuum specierum sine materia. Juxta itaque tres modos separationis a materia tres modi cognitionis in vniuersum reperiuntur. Quædam enim sunt, quæ totaliter sunt separata a materia, & sic hæc in eorum cognitione neque indigent corpore, tanquam subiecto, neque, tanquam obiecto. Eorum enim cognitio non recipitur in corpore, cum ipsa non sint in corpore, neque a corpore mouentur, cum sint mouentia, non mota, & hæc sunt substantiæ separatæ, quas intellectus, vel intelligentias, appellamus, in quibus neque discursus, neque compositio, neque aliquis motus reperitur, quædam vero sunt, quæ, si non cognoscant per qualitates sensibiles, verum per earum species, quæ quendam modum immaterialitatis induunt. Etenim & sine materia dicuntur & spirituales sunt, tamen, quia in genere cognoscentium infimæ sunt, & valde mate-

ria-

les ſunt, ideo in ſuis operationibus indigent corpore, & tanquam ſubiecto, & tanquam obiecto. Etenim tales cognitiones & in organo recipiuntur, quare & ſolum ſingulariter repreſentant, & a re corporea mouentur, & hæc ſunt omnes vires ſenſitiuæ, licet aliquæ illarum ſint magis ſpirituales, & aliquæ minus, vt ait Commentator, 3 de anima, comm. 6, & in libro ſuo de ſenſu & ſenſato, cum natura autem ordinate procedat, vt dicitur 8 Phyſ. inter iſta duo extrema, ſcilicet, non indigere corpore, vt ſubiecto, vel, vt obiecto, &, indigere corpore, vt ſubiecto & obiecto, eſt medium, quod neque eſt totaliter abſtractum, neque eſt totaliter immerſum. Quare, cum fieri nequeat, vt aliquid indigeat corpore tanquam ſubiecto, & non tanquam obiecto, vt manifeſtum eſt, relinquitur, vt tale intermedium non indigeat corpore tanquam ſubiecto, verum tanquam obiecto. hoc autem eſt intellectus humanus, qui per omnes antiquos & modernos ponitur medius inter abſtracta & non abſtracta, ſcilicet inter intelligentias & gradum ſenſitiuum, infra quidem intelligentias, & ſupra ſenſitiua. Quare & in Pſalmo dicitur, *minuiſti paulo eum ab Angelis*, &, paulo poſt, *conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, oues, & boues,* &c. hicque modus cognoſcendi eſt ille, quem dixit Ariſtoteles, 1 de anima, tex. 12, ſi, intelligere, aut eſt phan-

tasia, aut non sine phantasia, non contingit hoc esse sine corpore. Et, cum, 3 de anima, declarauit, intelligere, non esse phantasiam, cum non sit organicum, &, quod non potest esse sine phantasia, cum, 19 & 39 eiusdem textu, nequaquam sine phantasmate intelligit anima. Ergo anima humana non indiget organo, vt subiecto, sed, vt obiecto, istis autem omnibus gradibus cognoscitiuis, secundum Aristotelem & Platonem, competit, esse animas. quare, saltem secundum Aristotelem, quodlibet cognoscens est actus corporis physici organici, verum aliter & aliternam intelligenti non sunt actus corporis, qua intelligentiæ sunt, quoniam, in suo intelligere & desiderare, nullo pacto indigent corpore, sed, qua actuant & mouent corpora cœlestia, sic animæ sunt, & sunt actus corporis physici organici. Stella namque est organum cœli, 2 de cœlo, &, 12 Metaph. tex. 48 omnis orbis est propter stellam. quare actuant corpus physicum organicum, &, vt sic, indigent corpore, vt obiecto, verum, sic actuando & mouendo, nihil recipiunt a corpore, sed tantum dant ei. Anima autem sensitiua simpliciter est actus corporis physici organici, quia & indiget corpore, tanquam subiecto, cum non fungatur suo officio, nisi in organo, & indiget corpore, tanquam obiecto, media vero, quæ est intellectus humanus, in nullo suo opere totaliter absoluitur a corpore, neque totaliter

liter immergitur, quare non indigebit corpore tanquam subiecto, sed tanquam obiecto, & sic medio modo inter abstracta & non abstracta erit actus corporis organici. Nam intelligentiæ, qua intelligentiæ, non sunt animæ, quia nullo modo, vt sic, dependent a corpore, sed, qua mouent corpora cœlestia. At intellectus humanus in omni suo opere est actus corporis organici, cum semper dependeat a corpore, tanquam obiecto est & differentia inter intelligentiam & intellectum humanum, in dependendo ab organo, quoniam humanus recipit & perficitur per obiectum corporale, cum ab eo moueatur. At intelligentia nihil recipit a corpore cœlesti, sed tantum tribuit, a sensitiua autem virtute differt intellectus humanus in dependendo a corpore, quia sensitiua subiectiue & obiectiue dependet, humanus autem intellectus obiectiue tantum, & sic, medio modo, humanns intellectus inter materialia & immaterialia est actus corporis organici. Quapropter non vno modo corpora cœlestia, homines, & bestiæ, animalia sunt, cum non vno modo eorum animæ sint actus corporis physici organici, vt visum est. Ideo Alexander, in paraphrasi de anima, dixit, intelligentiam satis æquiuoce dici animam cœli, & cœlum animal, cui & consentire videtur Auerroes, libro de substantia orbis, proprie vero bestiæ animalia dicuntur, sicut est communis vsus loquendi,

di, medio autem modo homines animalia nuncupata sunt. Neque apud Aristotelem fingendum est, quod iste modus intelligendi intellectus humani sit ei accidentalis, scilicet, moueri ab obiecto, & non indigere subiecto, tum, quia vnius rei operandi essentiales, tum, quia, sicut modus est tantum vnus, modus sensitiui nunquam transmutatur in modum intelligentiæ, vel intellectus humani, neque modus intelligentiæ in modum humani, vel sensitiui, ita pariter modus humanus intelligendi non videtur posse transmutari in modum intelligentiæ, quod esset, si intelligeret absque indigentia corporis, vt subiecti & obiecti. Hoc etiam firmatur, quia sic natura transmutaretur in alteram naturam, cum operationes essentiales transmutarentur. Amplius per nullum naturale signum cognosci potest, intellectum humanum habere alium modum intelligendi, vt experimento comprehendimus, quoniam semper indigemus phantasmate. Quare concluditur, quod hic modus intelligendi per phantasma est essentialis homini. Ex quibus modo est syllogisanda conclusio principalis intenta, scilicet, quod anima humana simpliciter materialis est, & secundum quid immaterialis.

Primo per syllogismum diuisiuum sic, humanus intellectus est immaterialis & materialis, vt patet per habita, sed non æqualiter de his participat, neque est plus

imma-

immaterialis, quam marerialis, vt probatum eſt capite præcedenti, ergo eſt magis materialis quam immaterialis, & ſic ſimpliciter erit materialis, & ſecundum quid immaterialis.

Secundo, eſſentiale eſt intellectui, intelligere per phantaſmata, vt monſtratum eſt, & patet per definitionem animæ, cum ſit actus corporis phyſici organici, quare in omni opere indiget organo, ſed, quod ſic intelligit, de neceſſitate inſeparabile eſt, ergo humanus intellectus mortalis eſt. Minor autem patet, tum ex Ariſtotele, dicente, ſi, intelligere, eſt phantaſia, aut non ſine phantaſia, non contingit, ipſam ſeparari, tum, quia, ſi inſeparabilis eſſet, vel non haberet operationem, & ſic otiaretur, vel haberet, & ſic phantaſmate operaretur, quod eſt contra maiorem demonſtratam. Et iterum hoc ſic firmatur, quoniam Ariſtoteles non poſuit aliquam intelligentiam ſine corpore, cum, 12 metaph. ſecundum numerum orbium ponit numerum Intelligentiarum, multo ergo minus poteſt ponere intellectum humanum ſine corpore, cum ſit longe minus abſtractus, quam intelligentia, immo, ſi mundus eſt æternus, vt opinatus eſt Ariſtoteles, infinities infinitæ formæ ſunt actualiter ſine corpore, quod apud Ariſtotelem ridiculum videtur. quare anima humana, apud Ariſtotelem, abſolute pronuntianda eſt mortalis, verum, cum ſit

media inter abſtracta ſimpliciter, & immerſa materiæ quoquo modo, de immortalitate participat, quod & ſua eſſentialis operatio oſtendit. Nam non dependet a corpore, tanquam ſubiecto, in quo conuenit cum intelligentiis, differt a beſtiis; indiget corpore, vt ſubiecto, in quo conuenit cum beſtiis, quare & mortalis eſt, &, ad completam intelligentiam eorum, quæ dicta ſunt, ſcire, oportet, quid ſit, indigere organo, vt ſubiecto, & vt obiecto, &, eis non indigere.

Indigere itaque organo, vt ſubiecto, eſt, in corpore recipi, & modo quantitatiuo, & corporali, ſic, quod cum extenſione recipiatur, quomodo dicimus omnes virtutes organicas recipere, & ſuis officiis fungi, ſicut oculus videndo, & auris audiendo. Viſio namque eſt in oculo & modo extenſio. quare non eſſe in organo, ſiue ſubiectiue eo non indigere, eſt, vel non eſſe in corpore, vel in eo non eſſe modo quantitatiuo. Vnde dicimus, intellectum non indigere corpore, vt ſubiecto in ſui intellectione, non, quia intellectio nullo modo ſit in corpore, cum fieri nequit, ſi intellectus eſt in corpore, vt ſua immanens operatio quoquo modo non ſit in eo. Vbi enim ſubiectum eſt, & accidens ſubiecti, neceſſe eſt, eſſe, ſed, pro tanto, intellectio dicitur non eſſe in organo, & in corpore, quoniam, modo quantitatiuo & corporali, non eſt in eo.

qua-

quapropter potest intellectus reflectere supra seipsum, discurrere, & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organicæ & extensæ minime facere queunt, hoc autem totum prouenit ex essentia intellectus, quoniam, qua intellectus est, non dependet a materia, neque a quantitate. quod si humanus intellectus ab ea dependet, hoc est, vt sensui, coniunctus est, quare accidit sibi, qua intellectus est, a materia & quantitate dependere, vnde & eius operatio non est magis abstracta, quam essentia. Nisi enim intellectus haberet, quod ex se posset esse, sine materia, intellectio ipsa non posset exerceri, nisi modo quantitatiuo & corporali. At quamuis intellectus humanus, vt habitum est, intelligendo non fungatur quantitate, attamen, quoniam sensui coniunctus est, ex toto a materia & quantitate absolui non potest, cum nunquam cognoscat sine phantasmate, dicente Aristotele, 3 de anima, nequaquam sine phantasmate intelligit anima, unde, sic indigens corpore, vt obiecto, neque simpliciter vniuersale cognoscere potest, sed semper vniuersale in singulari speculatur, vt vnusquisque in seipso experiri potest. In omni namque, quantumcunque abstracta, cognitione idolum aliquod corporale sibi format, propter quod humanus intellectus primo & directe non intelligit se, componitque, & discurrit, quare suum intelligere est cum con-

continuo & tempore, cuius totum oppositum contingit in intelligentiis, quæ sunt penitus liberatæ a materia. ipse igitur intellectus, sic medius existens inter immaterialia & materialia, neque ex toto est hic & nunc, neque ex toto ab hic et nunc absoluitur, quapropter neque sua operatio ex toto est vniuersalis, neque ex toto est particularis, neque ex toto subiicitur tempori, neque ex toto a tempore remouetur. Recte autem & ordinate sic processit natura, vt a primis ad extrema per media deueniat. Intelligentiæ enim, cum simpliciter abstractæ sint, nullo modo, intelligendo, indigent corpore, vt subiecto, vel, vt obiecto, quare simpliciter naturam cognoscunt, primo se intelligentes, & simplici intuitu, quapropter & a tempore, & a continuo, absolutæ sunt. virtutes autem sensitiuæ, cum immersæ sint materiæ, tantum singulariter cognoscunt, non reflectentes supra seipsas, neque discurrentes. At humanus intellectus, sicut medius existit in esse, sic & in operari, veluti retro dictum est, vnde recepta in eo, neque penitus sunt potentia intellecta, nec actu intellecta. Patet igitur, quid sit, indigere corpore, vt subiecto, &, vt obiecto, &, eis non indigere, quæque indigent, quæque non indigent, & quomodo. Vlteriusque sciendum est, quod, quicunque ponunt, animam esse immortalem, & multiplicatam dicunt, quod ex eo, quod est naturæ imma-

immaterialis, ipsa est hoc aliquid per se subsistens, quare & sine corpore potest esse & operari ipsaque, sic separata existens, non habet de virtutibus animæ nisi intellectum & voluntatem, sicut & intelligentiæ, vnde nullam virium sensitiuarum, vel vegetatiuarum, habet, nisi, velut in principio valde remoto. At quoniam ipsa inter substantias abstractas infima est, vltra illum modum essendi habet & alium. Nam & potest esse, quo aliquid sit, quare veraciter potest corpus ipsum informare, & ex sui imperfectione numerari ad numerationem corporum, induitque omnes vires sensitiuæ, & vegetatiuæ. quare cum organo illas exercet, &, vt sic, morticinia fit, intellectum autem & voluntatem, sic coniuncta corpori, quamvis habeat, libere tamen eas exercere non valet, quandoquidem sine corporali instrumento, saltem vt obiecto earum, officio fungi non potest, cuius oppositum contingit in separatione, quoniam totaliter absque organo corporali exire potest in actum. At altera opinio, existimans, hæc esse deliramenta, & principiis Philosophiæ repugnantia, vtpote, quod idem sit hoc aliquid per se subsistens & etiam, quo hoc aliquid aliud sit, tanquam disparatos modos operandi habens, modusque ille essendi separatus nulla ratione, vel experimento, probatus, sed sola voluntate positus, modoque habens potentias sensitiuæ & vegetatiuæ, modo

modo eas deferens, secundum vnum modum intelligens coniuncta, secundum alium separata, paucissimoque tempore coniuncta, infinito separata, nisi fingamus transmigrationem animarum in corpore, ipsamque incepisse, & nunqnam defecturam, modo induens corpus, modo spolians, vt vulgus fert de lamiis, cumque a corpore separatur, desinit actualiter esse actus corporis, quare vel nullibi est, vel, si alicubi, quomodo igitur illuc peruenit. Aut enim alteratione, aut motu locali. non alteratione, vt manifestum est, neque motu locali, cum, sexto physic. indiuisibile localiter moueri non potest. quod si nullibi ponitur, quid igitur prohibet, secundum Aristotelem, ponere & aliquas intelligentias non mouentes orbes, infinitiesque infinita otietur illa multitudo, neque sciri potest, an otietur, vel operetur, nisi confictum aliquid, vel voluntarium, ponatur, cumque materialia actu infinita esse non possunt, in quibus manifesta est multiplicatio, & etiam necessaria est in immaterialibus, in quibus non est necessaria multiplicatio, neque possibilis est distinctio in eadem specie, ponitur infinita multitudo actu. Quapropter, cum hæc omnia irrationabilia & ab Aristotele aliena esse videantur, ideo rationabilius videtur, quod anima humana, cum sit suprema & perfectissima materialium formarum, vere est, quo aliquid

quid est hoc aliquid, & nullo modo ipsa vere est hoc aliquid, quare vere est forma simul incipiens & desinens esse cum corpore, neque aliquo pacto potest operari, vel esse sine eo, vnumque tantum modum essendi, vel operandi, habet, quare & multiplicari potest, cum istud vere sit principium multiplicandi in eadem specie, neque sunt actu infinitæ, sed tantum potentia, sicut & cetera materialia, virtutesque habet organicas & simpliciter materiales, scilicet sensitiue & vegetatiue, verum, cum ipsa sit materialium nobilissima, in confinioque immaterialium aliquid immaterialitatis odorat, sed non simpliciter, vnde habet intellectum & voluntatem, in quibus cum Diis conuenit, verum satis imperfecte & æquiuoce, quandoquidem Dii ipsi totaliter abstrahunt a materia, ipsa vero semper cum materia, quoniam cum phantasmate, cum continuo, cum tempore, cum discursu, cum obscuritate, cognoscit. quare in nobis intellectus & voluntas non sunt sincere immaterialia, sed secundum quid & diminute, vnde verius & ratio, quam intellectus appellari dicitur. Non enim, vt ita dixerim, intellectus est, sed vestigium & vmbra intellectus, cui testatur quod dicitur a Metaph. sicut se habet oculus nycticoracis ad lumen solis, sicut intellectus noster ad manifestissima in natura, quanquam peruerse

verſe illud expoſuerit Auerroes, &, quemadmodum luna eſt de natura terræ, vt dicit Ariſtoteles, lib. de anima, ſic anima humana eſt de natura intelligentiæ, in Luna autem eſt terra ſolum ſecundum proprietatem, non autem ſecundum eſſentiam, quare &, intelligere, eſt in anima humana ſecundum participationem proprietatis, & non eſſentiæ, hoc autem totum conſonat naturæ, quæ gradatim procedit. Vegetabilia enim aliquid animæ habent, cum in ſeipſis operentur. At multum materialiter, cum ſuis non fungatur officiis, niſi per qualitates primas, & ad eſſe reale earum operationes terminantur. Deinde ſuccedunt animalia, ſolum tactum & guſtum habentia, & indeterminatam imaginationem, poſt quæ ſunt animalia, quæ ad tantam perfectionem perueniunt, vt, intellectum habere, exiſtimemus. Nam multa mechanice operantur, vt conſtruendo caſas, multa ciuiliter, vt apes, multa omnes fere virtutes morales, vt patet inſpicienti libros de hiſt. anim. in quibus miranda ponuntur, quæ referre nimis eſſet prolixum. immo, infiniti fere homines minus videntur habere de intellectu, quam multæ beſtiæ. Ponitur & cogitatiua inter vires ſenſitiuas, de cuius excellentia quid dicere oportet, quando, teſte Commentatore, 2 de anima, comm. 60, cognoſcat indiuidua decem prædicamentorum, ratioque particularis ab omnibus poſita ſit, immo,

immo, Galenus, Homerus, & multi excellentes viri, ipsam esse intellectum, existimauerunt. quod si parum ascendamus, humanum intellectum ponemus immediate supra cogitatiuam, & infra immaterialia, de vtroque participantem, vt scilicet non indigeat corpore, vt subiecto, ad modum prius expositum, & indigeat, vt obiecto, qui modus est sibi essentialis & inseparabilis, quare inter materiales formas absolute reponendus est, cui attestatur, quod tantum cum mortalibus conuersatur, nisi fingamus, vt Antiqui, homines Deos fieri, & in cœlum rapi, quod totum fabulosum, 3 & 12 Metaph. esse, existimauit Aristoteles, illudque a legibus esse confictum, propter hominum vtilitatem. Ad hanc itaque positionem nullum sequi videtur inconueniens, omnia rationi & experimentis consonare, nihil fabulosum, nihil creditum poni. Quod si quæ videntur contra hunc modum esse, vtpote, cum sit in materia calida & frigida, quomodo fieri potest, vt non qualis fiat, & in sui opere organo non fungatur, & vniuersaliter non recipiat, hæc certe & huiusmodi, satis debilia non minus difficultatem faciunt contra priorem positionem, cum & ipsa fateatur, esse formam in materia. Quod si quis dicat, neutram opinionem esse veram, sed illam Auerrois, profecto apud me, quicunque eam opinionem imaginatur, ipse est fortissimæ imaginationis,

nationis, credoque, pictores nunquam pulchrius monstrum hoc monstro finxisse, cum hoc quoque sit contra Aristotelem, vt supra monstratum est. Quare hæc recitata mihi inter omnes probabilior videtur, magisque ad mentem Aristotelis. Ex quibus omnibus patere potest, quod multa, quæ dicuntur ab Aristotele de intellectu, videntur se inuicem oppugnare, cum minime oppugnent. Dicit enim quandoque, quod est materialis & mixtus, seu, non separabilis, quandoque vero, quod est immaterialis & separabilis. In definitione namque dicitur, quod est actus corporis organici, quandoque vero dicitur, quod nullius corporis est actus, hæc vero pugnantia uidentur. quare in diuersos tramites, diuersi declinauerunt, & aliqui existimant, Aristotelem seipsum non intellexisse, verum omnia iam aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas. Intellectus enim absolute & qua intellectus est, omnino immixtus & separatus est, at humanus vtrumque retinet. Nam separatur a corpore vt subiecto, non separatur vero ab obiecto, intellectus etiam, qua intellectus, nullo modo est actus corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo ad intelligendum, sed tantum ad mouendum. At intellectus humanus, qua humanus, est actus corporis organici, vt obiecti, & sic non separatur, non autem, vt subiecti, & sic separatur, quare nul-

nullum repugnans.

In tertio autem dicto, videlicet, quod anima est fere forma hominis, apparet, quod longe melius secundum istum modum saluatur, quam secundum priorem. Est enim, vt dicebatur, valde difficile, imaginari quod vnum, per se existens, sit fere forma. quare D. Gregorius Nyssenus, vt refert D. Thomas de eo, cum vidit, Aristotelem dicere, animam esse actum corporis, dixit, Aristotelem credere, animam humanam esse corruptibilem, quia forma per se existens vere non potest esse actus corporis organici, immo, & aliqui dicunt, hoc etiam sensisse Gregorium Nazianzenum de Aristotele.

Quartum autem, scilicet, quod animæ humanæ sint numeratæ, affirmamus, verum illa, quæ superiorem modum torquebant, nos non torquent. Etenim, cum materiales sint, distinguuntur per materiam, neque infinitas animarum nos conturbat.

De quinto etiam dicimus, quod anima humana est facta, sed non per creationem, verum per generationem, cum sol & homo generent hominem, 2 Phys., & ipsa est vltima in consideratione naturali, & quod dicitur, 1 de part. cap. 1, de intellectu, non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu. Ipse enim est mouens, non motus, at humanus est mouens motus, quare hic est de consideratione, ille vero minime. cum, 2. Phys., quæ non mota mouent, non

sunt

ſunt phyſicæ conſiderationis,& hanc rationem tangit Philoſophus ibi,1 de part. Cumque vlterius dicebatur, ipſam venire deforis, intelligendum eſt, vt mens ſimpliciter, non humana, vel, ſi vt humana,intelligendum eſt non abſolute, ſed, quod in ordine ſenſitiuam & vegetatiuam magis participat de Diuinitate. Nam, 4 de part. cap. 9, ſolus homo eſt erectæ naturæ, quia ſolus homo multæ Diuinitatis eſt particeps. Non tamen ponimus, quod homo remaneat poſt mortem, quantum ad eius animam, cum incipiat eſſe,&,1 de cœlo, quicquid incipit, deſinit, & Plato, 8 de legibus, dicit, quicquid quomodocunque incipit eſſe, & deſinit eſſe, &, quod dicitur de textu 17 duodecimi Metaph.non approbo Alexandri reſponſionem,quam ibi refert Commentator ex relatione Themiſtii,illud ſcilicet intelligi de intellectu agente (nam intellectus agens non eſt forma hominis) ſed intelligitur de intellectu poſſibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non.corrumpitur enim quodam interius corrupto,id eſt,ſenſitiuo, cui identificatur, verum Ariſtoteles illud intelligit de per ſe, & non per accidens, quaſi dicat, nihil prohibere, eum remanere,qua intellectus eſt,non,qua humanus, cum iam, 1 de cœlo, monſtratum eſt, quod omne genitum corrumpitur, ſed, quod hæc mens fuerit Ariſtotelis de anima humana, poteſt manifeſtari ex 12 Metaph. tex.

tex.39 ubi ſcribit hæc. *Delectatio autem, qualis optima, parvo tempore nobis. Sic enim ſemper illis eſt, nobis quidem impoſſibile.* Ex quibus verbis primo apparet, quod Dii ſimpliciter immortales ſunt. Nam, ſi ſemper delectantur, quoniam ſemper intelligunt (in eodem enim textu ſequitur, vigilatio, ſenſus & intelligentia, delectabiliſſimum) ſi ergo ſemper delectantur, ſemper ſunt. Ergo immortales ſunt. At homines mortales ſunt, quoniam pauciſſimo tempore delectantur. operari enim ſequitur eſſe. Quod ſi homo quandoque immortalis nuncupatur, id intelligitur ſecundum quid, quoniam &, 2 de part. cap. 10, dicitur, ſolus homo inter mortalia maximæ Diuinitatis eſt particeps, comparatuſque ceteris mortalibus, immortalis dici poteſt. Sicut enim dictum eſt, homo eſt medius inter Deos & beſtias, quare ſicut pallidum, comparatum nigro, dicitur album, ſic homo, comparatus beſtiis, dici poteſt Deus & immortalis, ſed non vere & ſimpliciter. Quod ſi maiores noſtri, homines, in Deos verſos, aliquando poſuerunt, inquit Ariſtot. 12 Metaph. tex. 50, hoc fabuloſe poſuerunt, ad perſuaſionem multorum, & ad opportunitatem multorum, & ad leges conferens, ſed ſolus Deus ipſe proprie immortalis dicitur, in fine 11 illius 39 textus dicit, dicimus autem Deum animal eſſe ſempiternum optimum, quare vita & duratio continua & æterna exiſtit Deo. hoc enim

enimDeus. Alterum etiam ex istis verbis apparet, scilicet humanum intellectum, sine phantasmate, non intelligere. Namque æterna semper delectantur, quia semper intelligunt, ipsa in sua intellectione non indigent phantasmate. Si enim indigerent, æterna non essent, cum, 2 de anima, phantasia sit motus factus a sensu secundum actum, immo, nec sunt mota ab aliquo, dum intelligunt, dicente Philosopho, eodem tex. 50, diuinissimum & honorabilissimum non transmutatur. Indignius enim transmutatio & motus quidem iam tale, immo, in eis, quod intelligit, quod intelligitur, & intellectio, idem sunt, vt, eisdem citatis textibus, dicitur. At humanus intellectus, cum paucissimo tempore intelligit, non potest absolui a phantasmate, cum non intelligat, nisi motus. Nam, intelligere, in quodam pati consistit, mouens autem intellectum est phantasma, vt patet 3 de anima, quare non intelligit, sine phantasmate, quanquam non, sicut phantasia, cognoscit, quoniam, medius existens inter æterna & bestias, vniuersale cognoscit, secundum quod cum æternis conuenit, & differt a bestiis, tamen vniuersale in singulari speculatur, quod differt ab æternis, & conuenit quoquo modo cum bestiis. Bestiæ autem ipsæ, in fine cognoscentium constitutæ neque simpliciter vniuersale, neque vniuersale, in singulari,

ri, ſed tantum ſingulare ſingulariter, comprehendunt. Sunt itaque in vniuerſum tres modi animalium, cumque omne animal cognoſcit, ſunt & tres modi cognoſcendi. ſunt enim animalia omnino æterna, ſunt & omnino mortalia, ſunt & media inter hæc. prima ſunt corpora cœleſtia, & hæc nullo modo in cognoſcendo dependent a corpore. alia vero ſunt beſtiæ, quæ a corpore dependent, vt ſubiecto & obiecto, quare tantum ſingulare cognoſcunt. intermedia vero ſunt homines, non dependentes a corpore, vt ſubiecto, ſed tantum, vt obiecto, quare neque vniuerſale, ſimpliciter, vt æterna, neque ſingulariter tantum vt beſtiæ, ſed vniuerſale in ſingulari, contemplantur. Hos autem tres modos cognoſcendi inſinuauit Ariſtoteles, 1 de anima, cum dixit, ſi, intelligere, eſt phantaſia, aut non eſt ſine phantaſia. Nam per phantaſiam intelligit ſenſum, qui vtroque modo indiget corpore, ſcilicet, vt ſubiecto, &, vt obiecto, per non eſſe vero phantaſiam, & non eſſe ſine phantaſia, intelligit intellectum humanum, quare indiget corpore vt obiecto, & non, vt ſubiecto, illud autem, quod neque eſt phantaſia & omnino eſt ſine phantaſia, vere intellectus eſt, & eſt diuinorum, neque plures modi cognoſcendi ab Ariſtotele in aliquo loco ſunt reperti, neque conſonat rationi. Dicere enim, vt volunt affirmantes, intellectum humanum

eſſe

eſſe abſolute immortalem, ipſum intelle-ctum duos habere modos cognoſcendi, ſcilicet, ſine phantaſmate omnino, & aliū, cum phantaſmate, eſt, tranſmutare naturam humanam in diuinam, & parum hoc diſtat a fabulis Ouidii, in libro metamorphoſeos. Concedit enim, philoſophos antiquos hoc fabuloſe poſuiſſe ad vtilitatem legum, ſicut dictum eſt. Quod ſi quis calumniabitur, quoniam dictum illud, ſcilicet, nos pauciſſimo tempore delectari, intelligendum eſt de homine, & non de eius anima, quare homo non intelligit ſine phantaſmate. Homo enim mortalis eſt, at anima eius immortalis eſt, quare, vt, in ſeparatione ſine phantaſmate intelligit, ſed obſecro ſic calumniantem, immo, cauillantem, videre, ne, dum Ariſtotelem interpretari ſtudeat, Ariſtotelem corrumpat, in primis quidem, quoniam Ariſtoteles hic non facit differentiam inter hominem & animam, cum neque inter Deum & corpus cœleſte. Dicit enim, Deum eſſe animal æternum. ſecundo, quia, ſi tantum de homine & non de anima eius, intelligit, vbi igitur de cognitione animæ ſeparatæ loquitur? Nam ibi erat locus, cum in metaphyſica ſit, quæ eſt de ſeparatis. Tertio, quia ſic anima humana ſimpliciter efficeretur diuina, cum modum operandi Diuinorum ſumeret, & ſic poneremus fabulas Ouidii, ſcilicet, naturam in alteram naturam

ram

ram transſmutari. Quarto, quoniam in tanta re Ariſtoteles nunquam verbum faciens maxime eſſet accuſandus. quare ſic excuſantes Ariſtotelem, maxime Ariſtotelem incuſant. Quod ſi quis dicat, quod de eſſe animæ ſeparatæ Ariſtoteles, 3 de anima textu, comm. 36, promittit tractare, cum dixit, ſe poſterius pertractaturum, an humanus intellectus poſſit ſeparate intelligere, quare vel liber metaphyſicæ ab Ariſtotele non fuit perfectus, fortaſſis morte præuento, vel, quoniam nondum complementum peruenit ad nos, vnde non mirum ſit, ſi de eius eſſe ſeparato nihil ab Ariſtotele habemus, quod per Commentatorem, 3 de anima, comm. 36, confirmatur, cum ipſe dicat, iſtam quæſtionem non fuiſſe terminatam ab Ariſtotele, quantum adhuc habemus per eius libros, quare eſt tam difficilis. Ad hoc autem dicitur, quod illa verba magis arguunt oppoſitum, quam propoſitum. Dicit enim ſic, vt cum autem contingat, aliquem ſeparatorum intelligere ipſum exiſtentem non ſeparatum a magnitudine, aut non, conſiderandum poſterius. ex quibus apparet primo, quod intellectus humanus a magnitudine non eſt ſeparabilis, quare ſine phantaſia non cognoſcit, &, ſi ſic, inſeparabilis eſt, quoniam, ſi eſt phantaſia, aut non ſine phantaſia, inſeparabilis eſt, verum ad quod dicitur (poſterius perſcrutan-

dum) D. Thomas, in expositione vltimi textus 9 metaph. dicit, illo textu Aristotelem illam quæstionem determinare, quam insolutam 3 de anima reliquit, quanquam ipse D. Thomas, 3 de anima, aliter dixerit, scilicet in Metaphysica in melius mutauit sententiam, verum talis cognitio, quæ, 9 metaph., ponitur de intelligentiis, non est sine phantasmate, cum & in principio 2 metaph. dicat Aristoteles, intellectum nostrum ad separata se habere, sicut Nycticorax ad lumen solis, vnde & D. Thomas, lib. 3 contra gentiles, cap. 48, dicit, sententiam Aristotelis de intellectione separatorum esse, quod tantum ea intelligimus secundum cursum scientiæ speculatiuæ, quare non sine phantasmate, vt notum est, & diligenter aduerte, quod ibi videtur innuere hanc nostram opinionem, scilicet, quod Aristoteles senserit, animam humanam non vere esse intelligentiam, sed solum habere quandam participationem intellectus, quare & improprie immortalis, puto tamen, quod & illud verbum (posterius perscrutandum) potest intelligi de libris Ethicorum. ibi enim declarat, quod vltima felicitas animi est in contemplatione abstractorum per Metaphysicam, quare idem, quod prius.

In

In quo respondetur ad obiecta aliarum opinionum.

CAPVT X.

VT validior sit nostra positio, operæ pretium est, ad ea, quæ in oppositum per alias opiniones adducta sunt, respondere, & , quoniam tenemus, in homine idem secundum rem esse vegetatiuum, sensitiuum & intellectiuum, ideo respondetur, quod contradictoria de eodem absolute dici non possunt, tamen, quod vnum absolute, & alterum secundum quid, vel ambo secundum quid, non inconuenire, sicut dicitur in Elenchis, & sic est in proposito. nam intellectus humanus absolute est mortalis & secundum quid immortalis.

Ad primum, contra secundum dictum, dicitur, quod anima humana, sic potens recipere omnes species formarum materialium, duas habet conditiones, vnam scilicet, quod secundum se est immaterialis & non indigens organo, tanquam subiecto, pro quanto recipit & intelligit illa, quod nos concedimus, verum alteram habet, quoniam formas illas non recipit, nisi mota a phantasmatibus, sicut plane ibi docet Aristoteles, quare indiget organo, tanquam obiecto, sed per demonstrata, quod

ſic ſe habet, eſt ſimpliciter materiale,& ſecundum quid immateriale, & hæc eſt noſtra concluſio intenta. Quod ſi dicitur, nunquid ipſa eſt forma materialis? dicimus, quod in parte ſit, & in parte non, &, quantum ad id, quod de immaterialitate participat, licet non cognoſcat ſe per ſpeciem propriam, ſed aliorum, vt dicitur 3 de anima, ſecundum tamen illud eſſe, poteſt quoquo modo ſupra ſeipſum reflectere & cognoſcere actus ſuos, licet non primo & ita perfecte, ſicut intelligentiæ. nec mirandum eſt, quoniam anima intelligendo non vtitur organo corporali, neque appenditiis materiæ, &, ſi vlterius inſtetur, ipſa anima non habet eſſe, niſi in materia, & per qualitates primas vna cum qualitate, ſed cũ operari ſequitur eſſe, ergo ſine illis operari non poteſt, ergo non poteſt operari ſine appenditiis materiæ, cuius oppoſitũ dicis. Præterea, ſecundum philoſ. 2 & 3 de anima, ad hoc, vt pupilla recipiat omnes colores, non ſolum ſua eſſentia non debet eſſe color, verum nec conjuncta colori. ergo, ſi anima intellectiva debet recipere omnes formas materiales, nedum debet eſſe immaterialis, verum nec alicui formæ materiali coniuncta, & per conſequens neque cum calido, vel frigido, quod tamen falſum eſt. verum ſic opponens non videt, quod & hæc omnia ſunt contra alias opiniones, nam & ſecundum eas anima non eſt

in-

in materia, nisi per quale & quantum, quare & sine illis operari non poterit. quod si qua est responsio pro eis, & pro hac erit. veruntamen ad primum dicitur, quod re-uera intellectus humanus non potest intelligere, nisi in materia sint quale & quantum sensibile, cum non possit operari, nisi ipse sit, ipseque esse non potest, nisi cum dispositione conuenienti, non tamen sequitur, quod per tales dispositiones intelligat, immo, vt satis liquet, non sequitur in sensu. nam virtus visiua non videt, nisi oculus sit calidus, non tamen per caliditatem, vel aliquam aliam qualitatem realem, videt, sed per speciem visibilem.

Ad secundum dicitur, quod materiale vniuersaliter non impeditur per coëxistentiam alterius materialis a cognitione, (sic enim visus non cognosceret colores, cum visui sint conjunctæ primæ qualitates) sed bene per coëxistentiam alicuius illorum, quorum ipse est perceptiuus, impeditur. per rubedinem enim impeditur a cognitione aliorum colorum, quorum & rubedinis est perceptiuus. quapropter, si intellectus esset pura forma materialis, cum omnium formarum materialium est perceptiuus, impediretur ab earum cognitione. At, ipsum esse immaterialem, probatum est, licet non simpliciter immaterialis sit, quapropter per coëxistentiam formarum materialium non im-

peditur. alterius enim rationis sunt materiale & immateriale. intellectus enim agens non impedit possibilem a receptione specierum, quantumcunque perficiat possibilem, sicut dicit Commentator, comm. 4 & 5 tertii de anima.

Ad secundum vero, in oppositum adductum, dicitur, quod ea, quæ sunt in intelligentiis, sunt simpliciter actu intellecta, & penitus a materia denudata, quæ autem sunt in sensu, sunt mere intellecta in potentia, quæ vero sunt in intellectu humano, medio modo se habent, quoniam species primo vniuersaliter repræsentat, secundo vero, vt in supposito, quandoquidem ex toto absolui non potest a materia, cum intellectus, pro quacunque sui cognitione, moueatur ab obiecto, & in singulari speculetur vniuersale, sicut dictum est, sed per monstrata hic arguit virtutem secundum quid, non autem simpliciter immaterialem. Quod si dicitur, cum ipse intellectus sit in hac quantitate, quomodo igitur species, in eo recepta, poterit vniuersaliter repræsentare? Cui dicitur, hoc nihil prohibere, primo, quia accidit sibi, qua intellectus est, vt sit in quantitate. secundo, quoniam, etsi est in quantitate, tamen quantitas non est principium illius operationis, neque in eo opere ea per se vtitur. Tertio, quoniam ex dictis patet,

patet, non ex toto abſoluitur a quantitate & eius conditione, cum ſemper ſpeculetur vniuerſale in particulari. intellectus enim humanus habet, & quod ſit intellectus, & humanus. qua enim intellectus eſt, vniuerſale cognoſcit, ſed, qua humanus, vniuerſale, niſi in ſingulari, perſpicere nequit. Ad illud vero de organo dicitur, iuxta prædicta, ipſum indigere eo, vt obiecto, non ſubiecto, quid autem vtrumque horum ſit, ſuperiori capite dictum eſt, &, ſi inſtetur, nonne coniungitur materiæ per qualitates primas, qualis igitur vtique fiet? quare aut calor, aut frigus. non igitur omnia cognoſcet. Ad quod dicitur, intellectum non coniungi materiæ, qua intellectus eſt, ſed, qua coniungitur ſenſui, quare, etſi in opere ſentiendi qualis fiat, non tamen in opere intelligendi, propter quod, vt intellectus eſt, non eſt qualis, neque organicus. Quod ſi vlterius quæratur, quod, intelligere, humanum ſit accidens, quod ſine ſubiecto eſſe non poteſt, in quo igitur ponetur ipſum intelligere? Ad quod dicitur, vere, ſecundum eſſentiam, ipſum intelligere eſſe in ipſo intellectu, iuxta illud, 3 de anima, anima eſt locus ſpecierum non tota, ſed intellectus, verum, quoniam intellectus humanus eſt in materia, quaſi per quandam concomitantiam, & ipſum intellige-

re quodam modo est in materia, sed satis accidentaliter, quoniam intellectus, qua intellectus est, accidit, esse in materia, non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere, sed in toto, categorematice sumpto. non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus, & vel non omnia cognosceret, vel, si omnia cognosceret, vt cogitatiua, tantum singulariter, & non vniuersaliter cognosceret, quare, sicut intellectus est in toto, ita & intelligere. non inconuenienter igitur Alexander posuit, totum corpus esse instrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum. quanquam autem sic totum corpus ponatur instrumentum intellectus quasi, ut subiectum, non tamen vere est vt subiectum, quoniam, intelligere, non recipitur in eo modo corporali, ut prius dictum est. Et, si amplius quæratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat, dicitur, quod, qua intelligit, indiuisibiliter recipit, qua vero sentit, vel vegetat, diuisibiliter, neque inconuenit, tam multiplicem natura, natura tot diuersos modos recipiendi & operandi habere. Ad illud vero, de experimento, in primis mirere, quomodo Diuus Thomas illud adduxerit, cum Aristoteles, 3 Et hic. dicat,

dicat, voluntatem esse impossibilium, veluti in appetendo immortalitatem, inde, si voluntas nostra non est, nisi in anima intellectiua, si, appetendo immortalitatem, per Arist. appetit impossibile, non ergo anima humana potest esse immortalis. Quare dicitur ad argumentum, non esse euidens signum illud, quoniam, vt ibi dicit Philosophus, voluntas naturaliter est impossibilium, cum in impossibili possit saluari ratio boni, &, quod vlterius dicebatur, appetitum naturalem non frustrari, verum est, sumendo naturale, vt distinguitur ab intellectiuo. nam illud est opus intelligentiæ non errantis, vnde, in quod fertur voluntas sine cognitione, frustrari non potest, at, si per cognitionem, frustrari potest, nisi sit recta ratio. præsentato enim summo bono, etiam Diis competente, voluntas fertur in illud esse impossibile. quare, ne frustretur, oportet, voluntatem esse regulatam per rationem rectam, licet etiam dicere possemus, quod, sicut mulus medius inter asinum & equum de vtrisque participat, non tamen vere habet proprietates equi, vel asini, sic & anima humana media inter materialia & immaterialia affectat æternitatem, licet eam assequi perfecte non possit. nam & mulus, habens omnia instrumenta ad generationem, perfecte eam consequi non potest, quanquam eam maxime desideret, immo,

non inconuenit, aliquod naturaliter a tota specie frustrari, dummodo secundum genus non frustretur, sicut dictum est de mulis, in quibus frustrantur membra generationis, sed saluantur in suo genere, & talpa, oculos habens, non videt, sed, in animali non frustrantur, vt habetur lib. de hist. anim. Quare & humanus animus desiderat immortalitatem, quam consequi non potest absolute, sed sufficit, quod separata simpliciter consequatur. quare Aristoteles, 2 metaphys., comparauit humanum intellectum noctuæ, & non talpæ. noctua enim aliqualiter videt, talpa autem nihil, vnde &, 9 metaph. tex. vlt., dixit, intellectum humanum, in cognoscendo abstracta, non esse cæcum, sed cæcutientem. quapropter æternitatem affectat, sed non perfecto appetitu desiderat. Ad verba autem Aristotelis patet responsio per ea, quæ dicta sunt. vniuersaliter enim corpora cœlestia, homines, bestiæ & plantæ, animata sunt, eorumque animæ sub vniuersali definitione animæ continentur, verum non vno modo. intelligentiæ enim, qua actuant corpora cœlestia, sunt actus corporis physici organici, sed non, qua intelligentiæ sunt etiam, &, qua actuant, nihil recipiunt, sed tantum tribuunt. At humana anima simpliciter est actus corporis physici organici, quoniam nullam habet operationem, in qua

aliquo

aliquo modo non dependeat a corpore, etsi non, vt subiecto, saltem, vt obiecto, vnde aliquid recipit a corpore, quod non contingebat in intelligentia, in mouendo corpus. ipsa enim tantum tribuit, & non recipit, sensitiua autem & vegetatiua penitus immersæ sunt materiæ, licet vegetatiua magis, quam sensitiua, quare sunt actus prorsus corporis organici, &, vt subiecti, &, vt obiecti, hocque recte & ordinate natura instituit. sicut enim ab omnino immobilibus, quæ sunt intelligentiæ, ad corpora cœlestia descendimus, quæ tantum secundum locum mouentur, & hæc neque secundum totum, sed secundum partem, posthæc vero ad generabilia & corruptibilia, quæ & secundum tota, & secundum omnem modum motus, transmutantur, sic & intelligentiæ inter omnes animas minime sunt actus corporis organici, deinde humanus intellectus, tertio sensus, quarto vegetatiuus. indigere enim corpore, quoquo modo non absoluitur ab imperfectione, vnde conuenientissimus est iste ordo. Ad id vero, quod de intellectu agente dicebatur, quoniam ipse vere est immortalis, quare & passiuus, quandoquidem ambo hi sunt partes essentiales, vel potestatiuæ, animæ humanæ. hinc dicitur, quod verbum illud magis est in oppositum, quam in propositum. ibi enim dicit Aristoteles, quod so-

lus intellectus agens vere est immortalis, & semper est in actu, passiuus vero non, cum quandoque intelligat, & quandoque non. quare, cum perpetuam non habeat operationem, neque perpetuam habet essentiam, vnde ad rationem dicitur, quod intellectus possibilis est secundum quid immortalis, sed ipse agens est vere immortalis, cum sit vna intelligentiarum, neque ipse est pars aliqua animæ humanæ, sicut Themistius & Auerroes existimauerunt, sed tantum motor. ✗ Quod autem Aristoteles dixerit, esse partem animæ, verum est, vt anima communis est intelligentiæ & humano intellectui, ex quo non sequitur, quod sit pars animæ humanæ. est enim fallacia consequentis, & hoc est simile ei, quod dicitur de materia prima. nam ipsa est susceptiua, secundum verum esse omnium formarum materialium, intellectus vero tantum secundum esse intentionale, cum lapis non sit in anima, sed eius species, verum, quod educit de potentia ad actum materiam primam, secundum esse formarum, non est aliquid materiæ primæ, neque ei coniunctum secundum esse, sed motor vniuersalis, qui natura agens dici potest, sic intellectus humanus, cum eam proportionem habeat in genere intelligibilium, qualem habet materia prima in genere sensibilium, vt etiam Themistius & Auerroes

con-

confitentur, mouebitur ad ſuſcipiendum omnes ſpecies ab aliquo, quod non eſt pars eius, neque ei coniunctum, & hoc dicitur intellectus agens, ſicut, quod vniuerſaliter mouet materiam, dicitur mouens naturale, neque verum eſt, quod ſubiungit Themiſtius, ſcilicet, quod nos ſumus intellectus agens, vel, quod ſit pars noſtri, vt fere forma, ſed tantum, vt motor. illa enim copulatio purum figmentum eſt. Cetera autem, quæ vlterius adducebantur, aut non ſunt contra poſitionem, aut per dicta in alio capite ſunt ſoluta, veluti, qualiter intellectus veniat deforis, & remaneat poſt mortem.

CAPVT XI.

In quo mouentur tria dubia circa ea, quæ dicta ſunt.

Circa ea, quæ dicta ſunt, non nulla oriuntur dubia.

Primum, quoniam dictum eſt, animam humanam vere eſſe mortalem, ſecundum quid autem immortalem, iſtud quidem non videtur eſſe bene dictum, immo, magis dicendum videtur, ſimpliciter eſſe immortalem, & ſecundum quid mortalem, ſuperiora enim continent inferiora,

ra, & non inferiora superiora. dicimus enim, corpora cœlestia continere ista generabilia & corruptibilia, & non e conuerso. quare, cum immortale sit supra mortale, magis dicendum est, animam humanam simpliciter esse immortalem, & secundum quid mortalem, cum immortale contineat mortale, quam dicamus, ipsam esse mortalem simpliciter, & secundum quid immortalem, cum mortale non contineat immortale.

Secundum dubium, quoniam, si anima est immortalis secundum quid tantum, vel igitur vere & proprie est immortalis, vel non vere & improprie. non primum, vt dictum est, neque secundum, quia, si improprie dicitur immortalis, non minus posset dici, quæcunque alia res non sit. nam & improprie posset appellari canis, vel lepus. Cur igitur magis dictum est, quod sit immortalis, quam canis, vel lepus, cum immortale improprie de ea dicatur?

Tertium dubium est, quoniam tota radix huius positionis innititur ei fundamento, scilicet, quod intellectus humanus non habet, nisi vnum, modum intelligendi, sicut & sensus, & intelligentiæ, vnum modum cognoscendi, motus autem ille est medius inter modum cognoscendi abstractorum simpliciter & animæ sensitiuæ, cum de vtroque participet. vt enim vniuersaliter cognoscit, conuenit cum

abs-

abstractis, vt vero tale vniuersale non speculatur, nisi in phantasmate, & singulare conuenit cum sensu, cum totaliter non cognoscat, sine materiæ appenditiis, quare concludebatur medius inter materialia. verum hoc dubitationem facit, quoniam, si talis dependentia cognitionis intellectus a phantasmate est, speculari vniuersale in singulari, tunc intellectus cognosceret singulare, quod a multis negatum est. Dicunt enim aliqui, singulare materiale per solum sensum cognosci posse, vel, dato, quod concedamus, intellectum cognoscere singulare, multis tamen videtur, quod, nisi reflexe, cognosci non potest, vt, 3 de anima, tex. 10, videtur dicere Aristoteles. verum, & hoc concesso, cum ista reflexio non potest imaginari, nisi quidam discursus, vt fere omnes interpretantur, qui discursus non fit, nisi in tempore, & post simplicium cognitionem, ergo ante compositionem & diuisionem, & consequenter, discursum, speculabitur vniuersale, & non in singulari. ergo positio falso innititur fundamento.

In

In quo ad dubitationes istas respondetur.

CAPVT XII.

AD primam igitur dubitationem dicitur, longe distare continere a participare. continere enim se habet per modum formæ, & contineri per modum materiæ. quare continens est perfectum & super excellens, ipsum autem contentum est imperfectum & excessum. verum e contrario est de participante & participato. participatum namque se habet per modum causæ & excedentis, participans vero per modum effectus & excessi. quare non conuenienter dicimus, intellectum humanum continere diuina & immortalitatem, verum e contra, sed recte dicimus, intellectum humanum participare de diuinitate & immortalitate, & non e contra. quare Aristoteles, 1 de part. cap. 10, non dixit, solus homo diuinitatem & immortalitatem continet, sed dixit, solus homo diuinitatis & immortalitatis est particeps, vel maxime, quod verbum additum est, quia & cetera mortalia de diuinitate participant. nam in omnibus naturæ numen est, vt idem dicit Aristoteles, ex Heracliti sententia, 1 de part. cap. vlt. Vtrum cetera

mor-

mortalia non tantum, ſicut homo. idem quoque repetit 4 de part. cap. 9. quapropter ratio cogebat, quod intellectus humanus immortalitatem non contineret, non autem, quod immortalitatem non participaret, quod ponimus. ſcias etiam, quod, ſicut aliquid vere mortale immortalitatis eſt particeps, immo, omne productiuum ſibi ſimilis eſt ſic immortalitatis particeps, ſicut dicitur 2 de anima, tex. 34 & 35, ita aliquid immortale mortalitatis & caduci videtur particeps. Commentator enim, 2 de cœlo, comm. 49, reddens cauſam, de macula lunæ, dicit, eſſe, quia luna eſt de natura terræ, citatque Ariſtotelem lib. de anim. verum manifeſtius hoc dicit lib. de proprietatibus elementorum. ponit enim, cetera elementa ab aliis erraticis participari. non igitur inconuenit, & mortale immortali, & immortale mortali, participare.

Ad ſecundam dubitationem dicitur, quod, etſi inter proprie & improprie non datur medium, tamen per participationem proprietatum datur medium, ſicut, licet inter ſubſtantiam & accidens non datur medium (nihil enim eſt, quod non ſit vel ſubſtantia, vel accidens) tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriuſque, ſicut &, moueri, ſecundum partem ponitur medium inter moueri per ſe, & moueri per accidens, vt dicitur 5 phyſ. quare animus humanus, etſi

etsi improprie dicatur immortalis, quia vere mortalis est, participat tamen de proprietatibus immortalitatis, cum vniuersale cognoscat, tametsi eiusmodi cognitio valde tenuis & obscura sit. non sic autem est de cane & lepore, quantum ad istam operationem. Quare obiectio, ibi facta, cessat. Quod si dicatur, nos multum vilificare intellectum humanum, cum ipsum vix vmbram intellectus affirmamus, hinc quidem dicitur, quod vere, comparando ipsum intelligentiis, vmbra est, quod etiam docet Aristoteles, & in erratis de anima, & 2 metaph. Non enim vere appellatur intellectualis, sed rationalis. intellectus enim simplex intuitu omnia intuetur, at ratiocinatio discursu, compositione, & cum tempore, quæ omnia attestantur super imperfectione & materialitate eius. sunt enim hæ conditiones materiæ. Si vero ipsum humanum intellectum comparaueris ad cetera generabilia & corruptibilia, primum gradum nobilitatis obtinebit, quanquam corpus imbecillissimum, & fere infinitis infirmitatibus obnoxium, deteriorisque conditionis, quam sint fere omnes bestiæ, vt optime Plinius, lib. 7 natur. hist., manifestat. Adde insuper, quod homo vel est subiectus, vel aliis dominatur. si subiectus est, consideret pessimam suam sortem, cum vix de mille millibus dominantibus vnus me-

mediocris virtutis reperiatur, immo, quasi semper in potestate constituti sunt, amentes, ignorantes, omnique vitiorum genere referti. quam dura autem sit huiusmodi sors, satis liquet, cum nullum genus animalium sic ab aliquo suæ speciei prematur, si vero aliis dominetur, quam iniqua sit tyrannis, satis abunde & Plato de Repub., & Aristoteles in Polit., declarant, ponuntque, longe deteriorem esse tyrannidis conditionem, quam subiectum quacunque subiectione. Quicunque igitur tantum magnifacit hominem, non consideret ea, quæ non experitur, sed ea, quæ scit & ante oculos habet.

Ad tertiam autem dubitationem dicendum est, quod quidam grauissimi interpretes D. Thomæ, exponentes articulum 7 quæst. 84 primæ partis summæ, vbi de hac conuersione tractat D. Thomas, dicunt, singulare reflexe intelligi, &, quod huiusmodi reflexio est quædam argutio, dicuntque, quod vniuersale non cognoscitur in aliquo singulari, verum in aliquo particulari, verbi causa, quod homo non cognoscitur in Socrate, vel in Platone, sed in aliquo homine. aliquis autem homo ad hominem se habet infra terminos primi modi dicendi per se, quamuis non sit primo in tali modo, est tamen infra limites eius, sicut se habent perfectum & imperfectum ad vnamquamque rem, neque homo

homo eſt prior aliquo homine, cum conuertatur ſubſiſtendi conſequentia. nam, ſi homo eſt, & aliquis homo, &, ſi aliquis homo eſt, homo eſt, quod eſſe non poteſt, homo eſſet prior aliquo homine. hæc autem dicta apud me ſunt valde ambigua, & primo quidem, quod homo cognoſcitur in aliquo homine, ſed non in Socrate, neque in aliquo ſingulari, iſtud quidem in primis videtur eſſe contra experimentum, quoniam, quantumcunque immateriale, vel vniuerſale, cognoſcamus, ſemper nobis formamus aliquod idolum in cogitatiua, in quo illud ſpeculamur, vt & D. Thomas ibidem dicit, modo tamen idolum eſt quoddam ſingulare & ſingulariter repræſentans, ratioque ad illud tendit. nam vult probare, nos intelligere per conuerſionem ad phantaſmata, quod ſingi non poteſt, niſi ſingulare, quoniam homo eſt in Socrate, & equus in hoc equo. etenim hæc ſunt eius verba, quare ex eo, quod homo eſt in hoc phantaſmate. aliter enim probatio non eſſet conueniens. non enim ex eo, quod eſt indifferenter in aliquo homine, cognoſcit in hoc phantaſmate, & certe huius interpretis dictum literæ contradicit. ſic enim ſtat litera, cognoſcit in aliquo indiuiduo, quod manifeſtat per verba ſubſequentia. ſequitur enim, natura humana eſt in hoc homine, & equina in hoc equo. Amplius difficilimum eſt

apud

apud me, intelligere illam argumentationem, cum hoc, quod mihi videtur multipliciter deficere: nam, ex primo priorum, omnis vera argumenratio habet aliquam propositionem vniuersalem, quoniam singulare ex singulari infertur, vniuersalis autem oropositio inductione habetur, vt 1 & 2 qost. patet. Inductio autem est singularium, vt satis notum est. quare in cognitione singularis præsupponitur singularis cognitio. Amplius, si ad intellectionem Socratis indigemus illa obscurissima arguitione, quam ipse dicit, tunc magnum tempus apponeretur ad cognoscendum Socratem post hominis cognitionem. ego quoque fateor, me intelligere, Socratem esse hominem, nihilque de illa arguitione intelligo, puerique & idiotæ, discursu carentes, nescirent, hoc esse hominem, & illud canem, cum arguitionem illam non habeant. Præterea aliquis homo secundum ipsum, non est singulare, licet determinet hominem. sed nihil videtur in aliquo homine esse determinatiuum hominis, nisi illud syncategorema (aliquis) quod non videtur, cum in se plus habeat, quam homo, & tamen determinans debet se habere in minus, quam determinatum. Præterea, quod ipse dicit, hominem, & aliquem hominem, esse simul, quoniam mutuo se inferunt, verum eodem argumento, si omnia singularia, contenta sub homine,

ne, accipiantur eodem modo, ſub diſiun-ctione ſe inferent cum ſubſiſtendi conſe-quentia. nemini tamen dubium eſt, quod homo, ſecundum intellectum, eſt prior ſingulari, quamuis non ſecundum rem, & de prima eſt ſermo. Porphyrius namque, in communitatibus, probat, genus prius eſſe differentiis & ſpeciebus, quoniam, ſublato genere, nec ſunt ſpecies, nec diffe-rentiæ, verum, ipſis ſublatis, non aufertur genus, quod equidem intelligi nequit ſe-cundum rem, ſed tantum ſecundum in-tellectum. Quare mihi dicendum videtur, quod intelligit hominem in ſingulari, in-determinate tamen, quoniam, etſi nunc intelligo hominem in Socrate, poſſum ta-men & in Platone, & in quouis alio, dum-modo ſit in aliquo ſingulari, ſicut omne corpus eſt in vno loco ſingulari, indeter-minate tamen, diciturque, quod ſimul tempore cognoſcit vniuerſale & ſingula-re, licet prius natura vniuerſale. quan-quam non deſint, qui, ſingulare prius in-telligi, affirmant, &, vt exiſtimo, nedum natura, verum & tempore, cum ponant, vniuerſalis cognitionem per comparatio-nem ſingularium haberi. verum pro nunc cum prima opinione tranſeamus. Cum-que dicebatur, quod ſingulare non cogno-ſcitur, niſi reflexe, ex 3 de anima, quam-uis Themiſtius & Auerroes ſic illa verba non interpretatur, verum, hoc nunc con-

ceſſo,

cesso, dicimus, vere & proprie talem intellectionem esse reflexionem & conuersionem ad phantasmata, vt verbis D. Thomæ vtar, quod apertum est videre, num. 8 de physico auditu, in ea parte, in qua ostendit, motus reflexos non continuari. definit, motum reflexum eum esse, qui in idem terminatur, a quo incepit. verum, cum anima humana per cogitatiuam comprehendit singulare primo, deinde eadem per intellectum vniuersale comprehendat, quod tamen in eodem singulari speculatur, quod per phantasiam cognitum est, vere reditum facit, & per consequens conuersionem, quoniam, ex singulari, per phantasiam cognito, eadem anima per intellectum ad idem redit, neque satis video, quomodo syllogismus, vel argumentatio, reflexio, vel conuersio, commode nuncupari possunt, cum non ex eodem in idem, verum ex diuerso in diuersum, procedant, eademque specie vtrumque comprehenditur, licet non æque primo, neque inconuenit, plura simul intelligi, dum per vnam speciem intelligantur, magis autem hoc, quam illud, singulare comprehendit, quoniam huius est phantasma, non illius. etenim, ex huius leonis inspectione, leonem, & hunc leonem, intelligo, non tamen magis leonem, ex hoc, quam ex illo, qui moratur in syluis. etenim, si illum inspicerem, non minus leonem intelligerem, verum

hunc

hunc intelligo, & non eum, qui in sylvis, quia huius,& non illius, phantasma habeo. quare fundamentum stat.

CAPVT XII.

In quo multa ardua difficultates mouentur aduersus id, quod dictum est.

VErum, aduersus positionem hanc maiores difficultates insurgunt, quibus, quantum video, satisfacere, non leue est.

Primo, quia, si anima humana est mortalis, quemadmodum conclusum est, tunc non dabitur vltimus finis hominis, quia homo est, & sic non erit felicitabilis, sed huius oppositum ponitur ab Aristotele, 1 ethic., vt satis liquet. Est etiam contra commune dictum, vbi dicitur, quod homo est animal felicitabile, cum sit rationis capax, quod etiam patet ex suo opposito, cum, 2 phys., diffortunium, seu infelicitas, non cadit in bestias, sed tantum in rationalia. ergo anima non est mortalis. Omnia patent, excepta conditionali, quæ est maior propositio, scilicet, quod, si esset mortalis, non esset vltimus finis hominis, qua hominis, quæ sic probatur, quoniam, si quis esset vltimus finis

talis

talis cum in parte vegetatiua & sensitiua neque in bonis corporis, vel fortunæ, poni possit, vt satis stricte Aristoteles, 1 ethic., demonstrat, & Boetius copiose, 2 & 3 de consolatione, & D. Thomas, lib. 3 contra Gentiles. Ergo in bonis animi, seu eius virtutibus, poneretur eius felicitas. Verum, cum virtutes animi diuidantur in morales & intellectuales, & in moralibus felicitas poni non possit, vt citati viri lucide ostendunt, restat, quod intellectualibus. Diuisis autem intellectualibus in suas partes, vt 6 ethic. patet, in nulla videtur rationabiliter poni posse felicitas, præterquam in habitu sapientiæ, quæ præcipue de Deo contemplatur, sicut plana videtur Aristotelis sententia, 10 ethic. Sed & hoc ex multis rationibus refellitur. Primo quidem, quoniam talis cognitio exigit hominem valde excellentis ingenii, & præter hoc totaliter abdicatum a rebus mundanis, bonæ naturæ, scilicet sanæ, & non indigentem necessariis. verum tales rarissimi esse possunt, etiam in longis sæculis vix vnus reperitur, quod docet quotidiana experientia, & historiæ declarant, hoc autem repugnat rationi felicitatis, quia est bonum conueniens cuilibet homini non orbato, cum quilibet homo naturaliter eam desideret. Amplius, quoniam talis cognitio valde debilis est, & multum incerta, cum magis sit opinatiua, quam scientifica, quod declarant diuersæ opiniones, cum vix duo in talibus reperiantur consentientes, no-

ſterque modus intelligendi idem demonſtrat, qui eſt per ſenſus, & talia remotiſſima ſunt a ſenſibus, quo fit, vt magis ignorantia, quam cognitio, & ſuſpicio, quam certitudo, debeat appellari. quis autem hanc ponet eſſe felicitatem, cum in felicitate quieſcimus, in hac vero titubamus & non quieſcimus? Inſuper felicitas rationem habet termini, hæc vero tota eſt in via, cum nullus tantum ſcit, quantum ſcire poteſt, immo, quanto magis ſcit, tanto magis ſcire deſiderat. Præterea ad iſtam capeſſendam, quot artes, quot ſcientiæ, quot labores, quot vigiliæ ſunt requiſitæ. quare, cum vix vita ſufficiat, pro vna arte capeſſenda, quomodo ad talem finem peruenire poterit? Cumque quis intuebitur, quam incertus ſit de vita ſua, de viribus ſuis, de eventibus, potentibus eum impedire & tollere eum de medio, quomodo tantum & tam difficile iter aggreditur? Amplius, cum tempus generationis talis felicitatis ſit maximum, viaque perueniendi difficilima. Oportet enim hominem ſe quaſi totum abdicare a corpore, cum ſit in corpore, & dubius eſt de euentu, & etiam, poſtquam pervenerit, in momento eam amittere, vel moriendo, vel ex aliquo alio caſu. quomodo igitur iſta non verius nuncupabitur infelicitas, quam felicitas? Quare non irrationabiliter multi dixerunt, ſi anima humana mortalis eſt, longe deteriorem eſſe conditionem hominis, quam beſtiæ cuiuſvis, inſpecta hominis

im-

imbecillitate, quantum ad corpus, quod to[t] infirmitatibus est subiectum, & animi inquietudine, qui semper huc atque illuc vertitur.

Secundo, quia, stante animi humani mortalitate, homo in nullo casu, quantumcunque vrgentissimo, deberet eligere mortem, & sic remoueretur fortitudo, quæ præcipit, contemnere mortem, &, quod pro patria & bono publico debemus mortem eligere, neque pro amico deberemus exponere animam nostram, immo, quodcunque scelus & nefas perpetrare magisque mortem subire, quod est contra Aristotelem, 3 ethic. & 9 eiusdem, & contra naturam, cuius signum est, quod naturaliter odimus ista facientes, etiam pro eorum vita tuenda, eosque vituperamus, naturaliter autem contraria facientes amamus & laudamus. Quod autem hoc sequatur, satis patet, quia electio habet rationem proprii boni, modo mors totum bonum destruit, nihilque in ea est eligibilis, quod etiam patet ex Platone in Phædone, vbi testatur, mortem æquo animo non esse ferendam, nisi spes esset de meliori vita, dicit quoque, 5 de legibus, qui hanc vitam summum bonum censet, eam dedecorat. D. Thomas etiam, 3 ethic., quasi dubitat, quomodo ponentes, animam esse mortalem, possunt eligere mortem, &, in expositione symboli Apostolorum, dicit, super parte illa (carnis resurrectionem) quod procul dubio, nisi esset spes resurrectionis, quod-

cunque flagitium esset potius perpetrandum, quam moriendum.

Tertio, quia sequitur, aut Deum non esse gubernatorem Vniuersi, aut iniquum, quorum vtrumque scelus est. Nam, si non omnia gubernaret, non esset Deus, &, si Deus, summum bonum, cum nihil potentialitatis habeat, &, si summum bonum, quomodo in eo iniquitas? Hoc autem apertum est, videre, quia tot mala in hoc mundo fiunt, quæ ignota hominibus sunt, &, si nota, impunita reliquuntur, immo, sæpe pro malo maxima bona reportant, e contra de bonis, qui vel non cognoscuntur, vel, si cognoscuntur, remanent sine præmio, & multoties mortem & damna sustinent. hæc autem vel non cognoscit Deus, vel, si cognoscit, & sic impunita, vel sine præmio, relinquat, sicut dicit Hieronymus, Deus non est.

Quarto, quia omnes leges, tam, quæ fuerunt, quam, quæ sunt, ponunt, animam post corpus remanere, & sic hoc est maximum famosum & in toto orbe celebratum. quare vel oportet dicere, animam esse immortalem, vel, quod totus mundus decipitur, famosumque ex toto esset falsum, quod tamen Philosophus, in de somno & vigilia, negat.

Quinto, quia multa sunt experimenta, per quæ euidenter comprehendi potest eius immortalitas. Plato namque, in Phædone, refert, quod circa monumenta visa sunt phan-

phantaſmata vmbroſa animarum, & hæc ſunt animæ malorum hominum. dicit etiam, 9 de legibus, occiſorum animas ſæpe interfectores hoſtiliter inſequi, propter quod aliqui exiſtimauerunt, ad præſentiam Interfectoris vulnera ſanguinem emittere. refert quoque, 10 de Repub., quendam Pamphilum a mortuis reſurrexiſſe, qui de pœnis & malorum cruciatibus horrenda referebat. Plinius quoque, iunior, narrat, Athenis infamem fuiſſe domum, in qua & ſimulacrum horridi ſenis aſpiciebatur, & ſtrepitus audiebatur, atque Athenodorum, Tarſenſem philoſophum, ſimulacrum illud vidiſſe conducta domo, eoque duce comperiſſe, in area domus ſub terra, oſſa incerta catenis, &, ſicut mos erat, ſepeliſſe, domum deinde illam a ſtrepitu liberatam. refertque Poſſidonius, Stoicus, quod duo quidam Arcades familiares, cum Megaram veniſſent, alter ad hoſpitium, qui, vt cœnati quieverunt, nocte viſus eſt in ſomnis ei, qui erat in hoſpitio, ille alter orare, vt ſubueniret, quod ſibi a caupone interitus pararetur. hic, primo territus ſomno, ſurrexit, deinde, cum ſe collegiſſet, idque viſum pro nihilo habendum, duxiſſet, recubuit, tum ei dormienti ille idem viſus eſt rogare, vt, quoniam ſibi viuo non ſubueniſſet, mortem ſuam ſaltem ne inultam eſſe pateretur, ſe, interfectum a caupone, in plauſtrum eſſe coniectum, & ſupra ſtercus iniectum. petere, vt mane adeſſet ad portam, prius-

quam plaustrum ex oppido exiret. hoc ergo somnio commotus, mane bubulco præsto ad portam affuit, quæsiuit, quid esset in plaustro, ille, perterritus, fugit, mortuus erutus est, caupo, re patefacta, pœnas dedit. Simonides quoque, cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset, eumque humasset, haberetque in animo nauem conscendere, moneri, visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat, si nauigasset, naufragio periturum. rediit Simonides, ceteri naufragium fecerunt. infinitaque huiusmodi adduci possent. Testor ego quoque, me multa per somnia habuisse, quæ quasi consilia sunt. quare, animas defunctorum esse, aperte hæc videntur declarare.

Sexto, quia multa leguntur, & experientia sentiuntur, quod quidam a dæmonibus vexantur, qui & præterita, & futura, prænuntiant, referuntque, se esse animas aliquorum defunctorum. experimenta autem negare, est impudentiæ & vesaniæ.

Septimo, quia & Aristoteles videtur ponere animas immortales, tum, quia, 1 Ethic., dicit, pronepotum infortunia aliquid facere ad animas defunctorum, tum, quia ponit, eas præmiari post mortem. Nam, lib. 2 œconom. cap. 2, sermonem faciens de Alceste & Penelope, dicit, quod, factæ in malis fideles, sibi præparauerunt gloriam immortalem, & iuste a viris honoratæ sunt, neque a Diis sunt immeritæ.

Octauo, quia omnes huius sententiæ sectato-

ctatores fuerunt & sunt viri impiissimi & scelestissimi, sicut Epicurus ignauus, flagitiosus Aristippus, insanus Lucretius, Diagoras, dictus Athenis Epicureus, bestialissimus Sardanapalus, & omnes, quorum conscientia premitur a flagitiosis criminibus, at contra viri sancti & iusti, quorum immaculata est conscientia, asseueranter eam immortalem pronuntiant. Quare Plato, epist. ad Dionysium, quæ incipit, Audiui ex Archedemo, vbi sic dicit. Fit enim natura quadam, vt ignauissimi homines nihil curent, quæ sit de ipsis futura opinio, probatissimi autem viri cuncta faciunt, quo in futuris seculis bene de se loquentes homines audiant, quam ego coniecturam facio, esse aliquem sensum his, qui mortui sunt, rerum nostrarum, quoniam optimi animi sic forte diuinant, deterrimi nequaquam, validiora vero sunt diuinorum virorum præsagia, quam aliorum.

In quo ad obiecta respondetur.

CAPVT XIV.

ARduum quippe & onerosum mihi videtur his argumentationibus satisfacere, & eo præsertim, quoniam famosum est, animam post mortem remanere, &, vt, 2 metaph., scribitur, difficile est, contra consuetudinem loqui, verum, quantum dabitur facultas in materia, saltem probabiliter dicere conabimur.

Pro responsione igitur ad primum, sci-

endum eſt, quod vnaquæque res, ſaltem perfecta, habet aliquem finem, cumque finis boni rationem obtineat, vt dicitur 2 Metaph., non tamen, quod eſt magis bonum, det vnicuique rei pro fine aſſignari, ſed ſolum ſecundum quod conuenit illi natura & ei proportionatur. Nam, etſi, ſentire, melius eſt, quam, non ſentire, non tamen lapidi conuenit, ſentire, neque eſſet bonum lapidi. ſic enim non amplius eſſet lapis. quare, aſſignando finem homini, ſi talem, qualem Deo & intelligentiis, aſſignaremus, non conueniens foret aſſignatio, quandoquidem ſic non eſſet homo. Secundo accipiendum eſt & maxime memoriæ mandandum, quod totum genus humanum vni ſingulari homini comparari poteſt, in vno autem indiuiduo humano ſunt multiplicia & diuerſa membra, quæ & ad diuerſa officia, ſiue diuerſos fines proximos, ſunt ordinata, cum hoc tamen, quod omnia ad vnum finem deputata ſunt. quare omnia illa in aliquibus debent communicari. quod ſi ordo iſte præuaricaretur, aut homo non eſſet, aut incommode. omnia vero membra ordinantur in communem vtilitatem ipſius hominis, & aut vnum eſt neceſſarium altero, & e contra, aut ſaltem vtile, licet aliquando & illud magis, illud vero minus, vnde cor neceſſarium eſt cerebro, & cerebrum cordi, corque neceſſarium eſt manui, manus vero vtilis cordi, & dextera vtilis ſiniſtræ, & ſiniſtra dextræ, omnia-

aque

aque membra communicant in vita & naturali calore, indigentque spiritu & sanguine, sicut ex libro de animalibus apertum est videre, vltraque hæc in quibus communicant, singulum membrum singulare habet officium. Cor enim vnum, cerebrum alterum, hepar aliud, & sic de residuis, vt eodem lib. de anim. declarat Aristoteles, verum copiosius Galenus, libro de vtilitate particularum. hæc autem officia, siue opera, non sunt æqualia, verum vnum prius, & alterum posterius, vnum perfectius, & alterum imperfectius. Nam, secundum Aristotelem, cum cor sit nobilissimum & primum, ideo officium eius est nobilissimum & primum, & sic de reliquis discurrendo, &, quantumcunque cerebrum, verbi causa, non sit ita perfectum, sicut cor, in suo tamen genere potest esse perfectum. quare, sicut omnia membra inter se habent latitudinem & diuersitatem, ita vnumquodque genus membri, infra tamen certos terminos. etenim, neque omnia corda sunt æque magna, vel consimiliter calida, & sic de residuis membris illud quoque obseruandum est, quod, quantumcunque inter ista membra sit tanta diuersitas, non tamen ea est talis, vt discordiam pariat, sed debet esse commensurata diuersitas. quod si vltra modum fiat, aut perditio indiuidui, aut ægritudo, consequitur, si etiam non esset illa commensurata diuersitas, indiuiduum minime constare posset. Etenim, si omnia membra essent

aut cor, aut oculus, animal non esset, veluti in symphoniis & concentibus, si omnes voces essent vnius ordinis, non causaretur concentus & delectatio, taliterque disposita sunt, vt neque vniuersum indiuiduum, neque aliqua eius pars, meliori modo potest esse disposita, quam sit, sicut Plato, in Timæo, dixit, quod Deus dedit vnicuique, quod optimum sibi & vniuerso. Eodem itaque pacto censendum est de toto genere humano. Vniuersum namque humanum genus est sicut vnum corpus, ex diuersis membris constitutum, quæ & diuersa habent officia, in communem tamen vtilitatem generis humani ordinata, vnumque tribuit alteri, & ab eodem, cui tribuit, recipit, reciprocaque habent opera, neque omnia possunt esse æqualis perfectionis, sed quibusdam data sunt perfectiora, hæcque inæqualitas si tolleretur, aut genus humanum periret, aut non incommode constaret. habent tamen alia, in quibus omnia, aut fere omnia, communicant. Secus enim non essent partes vnius generis, & ad vnum commune bonum tendentia, sicut de vnius singularis hominis membris dicebatur. Neque inæqualitas inter homines, commensurata tamen, debet discordiam parere, immo, sicut in symphonia vocum commensurata diuersitas concentum delectabilem facit, sic commensurata diuersitas inter homines perfectum, pulchrum, decorum & delectabilem, generat, incommensurata

vero

vero contrarium. His igitur sic digestis, dicamus, quod omnes homines, ad huiusmodi finem communem consequendum, debent in tribus intellectibus communicare, scilicet speculatiuo, practico, & factiuo. Nullus enim homo est, non orbatus, & in ætate debita constitutus, qui aliquid horum trium intellectuum non habeat, veluti nullum est membrum, quod sanguine & calore naturali non participat. Vnusquisque etenim homo habet aliquid de speculatione, & forte in vnaquaque scientia speculatiua, quia saltem principia, quæ, vt 2 metaph. dicitur, sunt sicuti ianuæ domus, quas nullus ignorat. Quis enim est qui prima principia ignoret, veluti de quolibet dicitur esse, vel non esse, non contingit idem simul esse, & non esse? quis omnino Dei ignarus, entis, vnius, veri, bon? & sic de reliquis, quod nimis onerosum esset percurrere. hæc autem ad Metaphysicam pertinent. De naturali quoque manifestum est, cum ista subiaceant sensibus, quæ primo intellectui occurrunt. in Mathematica quoque illud clarum est videre, cum sine numeris & figuris vita humana duci non possit, omnesque homines, horas, dies, menses & annos, cognoscunt, multaque alia, quæ sunt Astronomici negotii, non minusque, nisi cæcus sit, aliquid de visionibus cognoscit, quod est opus Perspectiuæ, nisique surdus sit, de concentibus, quod ad Musicam spectat. quid dicam autem de Rhetorica &

Dialectica? quandoquidem Aristoteles, in proœmio Rhetoricæ, dicat, propter quod & modo quodam omnes participant ambabus. De intellectu autem operatiuo, qui est circa mores, respublicas, & res domesticas, illud quidem apertissimum est, cum vnicuiqne datum sit, bonum & malum cognoscere, esse partem ciuitatis & familiæ. Etenim, huiusmodi intellectus vere & proprie humanus nuncupatur, vt Plato, in de Republica, & Aristoteles, in Ethicis, testantur. de factiuo autem intellectu illud in propatulo est, quandoquidem nullus homo sine hoc vitam degere potest. Etenim, sine mechanicis & necessariis ad vitam, homo non potest durare. verum scire, oportet, quod, tametsi vnusquisque homo de tribus enumeratis intellectibus ex toto non priuetur, non tamen homo æqualiter se habet ad hos. Nam speculatiuus intellectus non est hominis, sed Deorum, vt tradit Aristoteles, 10 Ethic., & Plato, in Timæo, maximum donum Deorum est Philosophia, quare nullo pacto in hoc homo cum ceteris mortalibus communicat. Ideo, etsi homines omnes aliquid huius habent, exacte tamen & perfecte paucissimi & habent, & habere possunt, propter quod contingit, quod ea pars generis humani, quæ se totam speculationi tradit, eam proportionem tenet in genere hominum, quam cor in genere membrorum, quanquam & latitudo modorum sit, vt quidam mathematici, quidam physici,

qui-

quidam medici, quidam vero metaphysici, sint, interque omnes istos modos est latitudo, sicut satis liquet. intellectus autem factiuus, qui infimus & mechanicus est, omnibus quidem hominibus est communis, immo, & bestiæ hoc participant, vt docet Aristoteles, 1 de hist. animal., cum multæ bestiæ casas construant, multaque alia, quæ intellectum factiuum prætendunt, hicque maxime necessarius est, adeo, vt maior pars hominum circa hunc detenta sit, quare femineus sexus fere ex toto huic incumbit, vt, texere, filare, suere, &c. maximaque hominum pars agriculturæ vacat, deinde diuersis artificiis, neque, qui vni incumbit, alteri artificio commode incumbere potest. quapropter Plato, in de Repub., & Aristoteles, in Polit., iusserunt, vt, quemadmodum vnum membrum commode non exercet diuersa officia, sic nec vnus artifex diuersis artificiis vacare debet. neutrum enim consequetur. operatiuus autem intellectus, vere conuenit homini, & vnusquisque homo, non orbatus, perfecte eum consequi potest, & secundum eum simpliciter & absolute homo dicitur bonus, & malus, secundum vero speculatiuum & factiuum, nisi secundum quid, & cum determinatione. Secundum namque virtutes & vitia, homo dicitur bonus homo, & malus homo, at bonus metaphysicus non bonus homo dicitur, sed bonus metaphysicus, bonusque domificator non bonus absolute, sed bonus domifica-

cator, nuncupatur. quapropter homo non indigne fert, si non metaphysicus, physicus, vel faber, appelletur, at, si fur, intemperatus, iniustus, imprudens, vel aliquid huiusmodi vitiosum, dicatur, maxime indignatur & excandescit, tanquam, esse studiosum, vel vitiosum, humanum sit, & in nostra potestate repositum. At, esse Philosophum, vel domificatorem, non nostrum est, neque homini necessarium. Quo fit, vt omnes homines possint & debeant esse bene morigerati, non autem omnes philosophi, mathematici, domificatores, &c. Neque enim constaret genus humanum, nisi esset tanta diuersitas, sicut supra de membris dictum est. Redeuntes igitur ad propositum, dicimus, quod finis generis humani in vniuersali est, participare de illis tribus intellectibus, secundum quos etiam homines inter se communicant & viuunt, & vnus alteri aut est vtilis, aut necessarius, sicut omnia membra in vno homine communicant in spiritu vitali, & habent operationes mutuas inter se, & ab hoc fine homo absolui non potest, verum, quantum ad intellectum practicum, qui proprie hominis est, quilibet homo perfecte debet habere. Ad hoc enim, vt genus humanum recte conseruetur, quilibet homo debet esse virtuosus moraliter, &, quantum possibile est, carere vitio, sibique imputatum est vitium, tanquam suum, in quocunque statu reperiatur, siue egenus, siue pauper, siue diues, siue me-

mediocris, siue opulentus. De aliis autem intellectibus non est necessarium, immo, neque possibile, neque conuenit generi humano. Non enim constaret mundus, si quilibet esset speculatiuus, immo, neque ipse, cum impossibile sit, vnum genus hominum, vtpote physicum, sibi esse sufficiens, neque esse tantum domificatorum genus, vel aliquid huiusmodi, neque fieri potest, vt vnum perfecte exerceat opera alterius, nedum omnium, sicut contingit in membris. quare vniuersalis finis generis humani est, secundum quid de speculatiuo & factiuo participare, perfecte autem, de practico. Vniuersum enim perfectissime conseruaretur, si omnes homines essent studiosi & optimi, sed non, si omnes essent philosophi, vel fabri, vel domificatores, neque ita est in virtutibus moralibus, sicut in artibus & scientiis, quod vna impediat aliam, &, incumbere vni, impediat, incumbere alteri, verum, vt dicitur in ethicis, virtutes morales sunt connexæ, &, qui perfecte habet vnum, habet omnes. quare omnes debent esse studiosi & boni, esse vero philosophum, mathematicum, architectum, sunt fines partiales, sicut cerebrum habet proprium officium, & hepar suum, neque ista inæqualitas in genere humano debet parere inuidiam & lites inter ea, sicut neque diuersitas in membris, immo, vnionem & pacem, maxime, cum quilibet debet esse moralis, a quo talia relegata sunt, & sicut vnumquodque ele-

elementum secundum totum categorice est debite situatum, aliqua tamen pars ipsius melius, quam alia. Non enim quælibet pars ignis tangit sphæram lunæ, nisi, vt toti coniuncta est, neque quælibet pars terræ est centrum mundi, nisi, ratione totius, ita, non quilibet habet vltimum finem, qui conuenit parti, nisi, vt pars generis humani, sufficit autem, habere communem finem humanum. quapropter ad rationem dicitur, quod si homo mortalis est, quilibet homo potest habere finem, qui vniuersaliter conuenit homini, qui tamen competit parti perfectissimæ, non potest, neque conuenit. sicut non quodlibet membrum potest habere perfectionem cordis & oculi, immo, non constaret animal, sic, si in quolibet homo esset speculatiuus, non constaret communitas humana. quare & plura climata, & diuersæ regiones sunt necessariæ. felicitas igitur non stat in habitu speculatiuo per demonstrationem, tanquam conueniens vniuersaliter generi humano, sed tanquam primæ parti principali eius, &, quantumcunque ceteræ partes ad talem felicitatem peruenire non possint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid speculatiui, & aliquid factiui, habere possint, perfecteque practici, qui habitus quasi vnumquemque beatificare potest. Agricola enim, vel faber, egenus, vel diues, si moralis sit, felix nunçupari potest, & vere nuncupatur, sorteque sua contentus, abit, cum

hoc

hoc, quod etiam, præter felicitatem moralem, poteſt appellari felix agricola, vel felix domificator, ſi feliciter in agricultnra operetur, vel in conſtruenda domo, licet non tam proprie propter hoc felix nuncupetur. Hæc enim non ſunt in poteſtate humana, ſicut virtutes & vitia. non igitur genus humanum a ſuo fine fruſtratur, niſi ſeipſum talem faciat, &, quod vlterius addebatur, quoniam talis ſpeculatio non videtur poſſe facere hominem felicem, cum ſit valde debilis & obſcura, huic dicitur, quod, tametſi in ordine ad æterna huiuſmodi ſit, & ad eam, quæ intelligentiarum, tamen inter res morales nihil excellentius haberi poteſt, ſicut Plato, in Timæo, dixit, neque mortalis immortalem felicitatem appetere debet, quoniam immortale mortali non conuenit, ſicut ira immortalis non conuenit homini mortali, vt, 2 rhetor., dicit Ariſtoteles. quare primo ſuppoſuimus, quod vnicuique rei proportionatus finis aſſignetur. Si enim homo ſit temperatus, non impoſſibilia appetet, neque, ſi conueniunt. talem enim habere felicitatem, eſt proprium Deorum, qui nullo modo a materia & tranſmutatione dependent, cuius oppoſitum contingit in humano genere, quod eſt medium inter mortalia, &, cum vlterius dicebatur, quia finis debet quietare, hoc autem hominis intellectum & voluntatem non quietare, hinc dicitur, quod Ariſtoteles, in fine 1 ethic., non ponit felicitatem humanam tan-

quam

quam perfecte quietantem, immo, ponit, quod, quantumcunque homo sit felix, non tamen tam stabilis est, quin multa perturbent ipsum. non enim esset homo. verum non remouent a felicitate, sicut non quivis ventus evellit arborem, licet moueat folia. quare, in humana felicitate, sufficit stabilitas non remouibilis, licet aliqualiter conturbabilis, immo, quod plus est, & in quacunque ætate. In iuuenili enim, si exactam non habet cognitionem, quæ in virili congruit, dummodo habeat iuuenili congruentem, contentus est, pro illa ætate, neque amplius appetit, quam sibi conueniat, quare neque angustiabitur, vt dicebatur, &, cum vlterius procedebatur, quod nunquam tanta scit, quanta scire potest, nec tam clare, quin clarius, dico, quod hoc non tollit felicitatem eius, dummodo tantum habeat, quantum sibi pro illo statu conuenit, & ex parte sui non deficiat. Nam temperati appetitus est, tantum appetere, quantum diligere potest. ita temperati est, contentari eo, quod sibi conuenit & habere potest. Et, cum vlterius adiungebatur, cum homo sciat, se cito amissurum scientiam, &, quod multis modis auferri potest, magis sibi erit miseria, quam felicitas, hinc dicitur, quod illiberalis hominis est, non velle restituere, quod gratis accepit, cum homo præsupponitur mortalis. Nam & purgatoriam antiqui appellauerunt, cum ea lege receperit, vt sciat, naturæ concessuram, gratias Deo & na-

naturæ aget, ſemperque erit paratus, mori, neque mortem timebit, cum vanus ſit timor de ineuitabilibus, nihilque mali conſpiciat in morte. Cumque vlterius inferebatur, quod hominis conditio longe peior eſſet quocunque bruto, certe, mea ſenrentia, hoc non eſt philoſophice dictum, cum opera beſtialia, quantumcunque quieta, in ſuo genere ſupponantur inquieta in genere intellectualium. quis maller, eſſe lapidem, vel ceruum, longæ vitæ, quam hominem, quantuncumque vilem? cum hoc, quod vir prudens, in quolibet ſtatu & tempore, poteſt ferre animum quietum, quamuis a tribulationibus corporeis vexaretur, immo, vir ſapiens magis eligeret, ſe eſſe in extrema neceſſitate, & in maximis tribulationibus, quam, eſſe inſipientem, ignauum & vitioſum, in diſpoſitione contraria neque verum eſt, quod, videns immenſos labores, abdicationem a voluptatibus corporalibus, obſcuram agnitionem de rebus, facilem amiſſionem acquiſitorum, magis declinaret ad vitia & corporalia, quam moueretur ad acquirendam ſcientiam, ſi vir iſte ſecundum rationem operatur. Nam quæcunque modica particula ſcientiæ & virtutis præponenda eſt omnibus delectationibus corporalibus, immo, & regnis ipſis, in quibus ſuperabundant tyrannides & vitia. Quare primum argumentum non videtur conuincere, animam eſſe immortalem.

Ad ſecundum, in quo inferebatur, quod, poſi-

posita mortalitate animæ, tunc nunquàm debeamus eligere mortem, huic dicitur, minime illud sequi, verum magis oppositum. nam, 3 Topic., dicitur, de duobus malis minus est eligendum, &, 3 ethic., electio est bonorum, renuere autem malorum. Cum igitur, in eligendo mortem pro patria, pro amicis, pro vitio euitando, maxima virtus acquiratur, aliisque multum prosit, cum naturaliter homines huiusmodi actum laudent, nihilque pretiosius & felicius ipsa virtute, ideo hoc maxime eligendum est. At, scelus perpetrando, communitati maxime nocet, quare & sibi, cum ipse pars communitatis sit, vitiumque incurrit, quo nihil infelicius, cum desinat esse homo, vt Plato pluribus locis, in de republica, dicit. ideoque hoc habet rationem fugibilis. Ad adeptionem etiam illius virtutis sequitur felicitas, vel magna pars felicitatis, etsi parum duratura. At, ad peccatum illud sequitur miseria. Nam, teste Platone, vitium miseria est, & tandem mors, cum, propter commissum scelus, non sequatur immortalitas, nisi forte secundum infamiam & vituperium. sed manifestum est, minus malum esse primum, quam secundum, neque, magnum tempus viuere cum infamia, est præponendum viuere tempore paruo cum laude, sicut vita hominis, quantuncumque breuis, est præponenda vitæ bestiæ, quantumcunque diuturnæ. Nam Aristoteles, 1 ethic., dicit, vitam longæuam non præferendam esse vitæ breui,

ui, nisi cetera sunt paria, neque per se in tali casu mors eligitur, cum nihil sit, verum actus studiosus, licet ad eum sequatur mors, sicut, non committendo vitium, non renuitur vita, cum in se sit bona, sed vitium renuitur, ad cuius perpetrationem sequitur vita. Quod vero dicitur de dicto in Phædone, Plato, in de republica, & Critone, ponit, quod, sicut vita cum infirmitate incurabili est renuenda, immo, e viuis auferenda, sic anima cum peccato extirpanda est, animaque, si æterno viueret in peccato, summa miseria est, quandoquidem ipsi animæ nihil deterius est ipso vitio, verum illud dixit Plato, quantum ad id, quod de facto contingeret. Si enim homines non sperarent meliorem vitam post mortem, iniquissimo animo sine dubio eam tolerarent, quia ignorant excellentiam virtutis & ignobilitatem vitii, Soli enim Philosophi & studiosi, vt dicit Plato, in de republica, & Aristoteles, *6* ethic., sciunt, quantam delectationem generent virtutes, &, quantam miseriam ignorantia & vitia, immo, Socrates, in Apologia, quam Plato scripsit, dicit, siue animus mortalis sit, siue immortalis, nihilo minus contemnenda est mors, neque aliquo pacto declinandum est a virtute, quicquid accidat post mortem. eodem quoque modo, existimo, interpretanda esse dicta D. Thomæ super Symbolo Apostolorum, non, quod scelera sint potius committenda, quam mors subeunda, si anima esset mortalis (illud nam-

namque neque ſapienter, neque theologice dici, cenſeo) ſed, quod homines, non cognoſcentes excellentiam virtutis & fœditatem vitii, omne ſcelus perpetrarent, priuſquam mori. quare, ad refrenandum diras hominum cupiditates, data eſt ſpes præmii & timor punitionis. quod etiam, ſuppoſita animorum mortalitate, in aliquo caſu ſubeunda ſit mors, manifeſtant multæ operationes beſtiarum, in quibus, non eſt dubium, animas mortales eſſe, atque inſtinctu naturæ duci. refert namque Ariſtoteles, 6 de hiſt. cap. 30, quod Virgilius noſter, 4 Georg., commemorat, apes, pro ſui ducis tutela & reipublicæ, morti ſe exponere, ſcribitque ibidem, marem pro vxore tuenda mortem ſubire, refertque, eodem lib. 9 de hiſt. c.37, camelum, morſu defixo, camelarium interemiſſe, quod ipſum dolo cum matre coire compuliſſet, equumque, eodem modo deceptum, idem ſcelus perpetraſſe, at, vbi rem cognouit, ſe præcipitem interemiſſe. hæc autem cum natura fiant, ſecundum rationem facta ſunt, quandoquidem, ex Themiſtii & Auerrois ſententia, natura dirigitur ab intelligentia non errante. non ergo & in homine hoc eſt contra rationem.

Ad tertium, cum inferebatur, aut Deum non eſſe vniuerſorum gubernatorem, aut iniquum, huic dicitur, neutrum ſequi, diciturque, nullum malum eſſe eſſentialiter impunitum, neque bonum eſſentialiter irremuneratum eſſe. Pro quo ſciendum eſt, quod

quod præmium & pœna duplex eſt, quoddam eſſentiale & inſeparabile, quoddam verò accidentale & ſeparabile. præmium eſſentiale virtutis eſt ipſamet virtus, quæ hominem felicem facit. Nihil enim maius natura humana habere poteſt ipſa virtute, quandoquidem ipſa ſola hominem ſecurum facit & remotum ab omni perturbatione. Omnia namque in ſtudioſo conſonant, nihil timens nihil ſperans, ſed in proſperis & aduerſis vniformiter ſe habens, ſicut dicitur in fine 1 Ethic., & Plato, in Critone, dixit, viro bono, ueque viuo, neque defuncto, poteſt aliquod malum contingere. Ad oppoſitum modo de vitio. pœna namque vitioſi eſt ipſum vitium. quo nihil miſerius, nihil infelicius, eſſe poteſt. quod autem perverſa ſit vita vitioſi & maxime fugienda, manifeſtat Ariſtoteles, 7 ethic., vbi oſtendit, quod vitioſo omnia diſſonant, nemini fidus, neque vigilans, neque dormiens, quieſcit, diris corporis & animi cruciatibus anguſtiatur vita infeliciſſima, adeo, quod nullus ſapiens, quantumcunq; egenus, corpore infirmus, a bonis fortunæ deſtitutus, eligeret vitam tyranni, vel alicuius potentis vitioſi, malletque ſapiens in ſua diſpoſitione permanere. itaque omnis virtuoſus virtute ſua & felicitate præmiatur. Quare Ariſtoteles, 30 particula problematum, problemate 10, quo quærit, cur in certaminibus apponuntur præmia, at non in virtutibus & ſcientiis? dicit, hoc ideo contingere,

re, quoniam virtus ipſa eſt ſibi præmium. Nam, cum præmium debeat eſſe præſtantius certamine,nihilque prudentia poteſt eſſe præſtantius, ſibi ipſi præmium eſt. At contrarium de vitio contingit, ideo nullus vitioſus impunitus relinquitur, quandoquidem vitium ipſum ſibi vitioſo ſit pœna, præmium autem, vel pœna, accidentales ſunt, quæ ſeparari poſſunt, vt aurum, vel damna,qualiacunque ſint, & ſic non omne bonum remuneratum eſt, & omne malum punitum,neque hoc inconuenit, cum accidentalia ſunt. Scire tamen oportet hic duo, primum,quod accidentale præmium longe minus eſt pœna eſſentiali. Pœna namque accidentalis eſt pœna damni, eſſentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longe minor eſt pœna eſſentiali.Pœna namque accidentalis eſt pœna damni, eſſentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longe deterior eſt pœna damni. quare nihil refert,ſi quandoque eſſentiale relinquatur, dummodo eſſentiale remaneat. Secundo adhuc ſciendum, quod, quando bonum accidentaliter præmiatur, bonum eſſentiale videtur diminui, neque remanet in ſua perfectione, exempli cauſa, aliquis virtuoſe operatur ſine ſpe præmii,alter vero cum ſpe præmii,actus ſecundi non ita virtuoſus habetur,ſicut primi,quare magis eſſentialiter præmiatur eo, qui non accidentaliter præmiatur eo, qui accidentaliter præmiatur. eodem quoque modo, qui vitioſe operatur, & accidentaliter

ter punitur, minus videtur puniri eo, qui accidentaliter non punitur. Nam pœna culpæ maior & deterior est pœna damni, & cum pœna damni adiungitur culpæ, diminuit culpam, quare non punitus accidentaliter, magis punitur essentialiter eo, qui accidentaliter punitur. Testatur etiam super hoc, quod scribit Laërtius de Aristotele. cum enim interrogaretur Aristoteles, quid ex Philosophia acquisiuisset, respondit, quod vos spe præmiorum facitis, & timore pœnæ fugitis, ego ex amore & nobilitate virtutis facio, & ex vitii vituperio fugio. cur autem aliqui præmiantur, vel puniuntur, accidentaliter, aliqui vero non, non est præsentis propositi.

Ad quartum, in quo dicebatur, quod fere totum vniuersum esset deceptum, cum omnes leges ponant, animam immortalem esse. Ad quod dicitur, quod si totum nihil sit, quam suæ partes, veluti multi existimant, cum nullus sit homo, qui non decipiatur, vt dicit Plato, in de Republica, non est peccatum, illud concedere, immo, necesse est, concedere, aut, quod totus mundus decipitur, aut, saltem maior pars. supposito, quod sint tantum tres leges, scilicet Christi, Moysis, & Mahumethi. Aut igitur omnes sunt falsæ, & sic totus mundus est deceptus, aut saltem duæ earum, & sic maior pars est decepta. veruntamen, scire, oportet, quod, vt dicunt Plato & Aristoteles, politicus est medicus animorum, propositum-

tumque politici est, facere hominem magis studiosum, quam scientem, modo, secundum diuersitatem hominum, diuersis ingeniis incedendum est ad hunc finem consequendum. Aliqui enim sunt homines ingenui, & bene institutæ naturæ, adeo, quod ad virtutem inducuntur ex sola virtutis nobilitate, & a vitio retrahuntur ex sola eius fœditate, & hi optime dispositi sunt, licet perpauci sunt. Aliqui vero sunt minus bene dispositi, & hi, præter nobilitatem virtutis, & fœditatem vitii, ex præmiis, laudibus & honoribus, ex pœnis, vituperiis & infamia, studiose operantur, & vitia fugiunt, & hi in secundo gradu sunt. Aliqui vero, propter spem alicuius boni, & timorem pœnæ corporalis, studiosi efficiuntur. quare, vt talem virtutem consequantur, statuunt politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale, vt vitia vero fugiant, statuunt vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore, seu mutilando membrum, seu occidendo, puniri. quidam vero, ex ferocitate & peruersitate naturæ, nullo horum mouentur, vt quotidiana docet experientia, ideo posuerunt virtuosis in alia vita præmia æterna, vitiosis vero æterna damna, quæ maxime terrerent, maiorque pars hominum, si bonum operatur, magis ex metu æterni damni, quam spe æterni boni, operatur bonum, cum damna sint magis nobis cognita, quam illa bona æterna, &, quoniam hoc vltimum ingenium omnibus homini-

bus

bus poteſt prodeſſe, cuiuſcunque gradus ſint, reſpiciens legislator pronitatem viarum ad malum, intendens communi bono, ſanxit, animam eſſe immortalem, non curans de veritate, ſed tantum de probitate, vt inducat homines ad virtutem, neque accuſandus eſt politicus. ſicut namque medicus multa fingit, vt ægro ſanitatem reſtituat, ſic Politicus Apologos format, vt ciues rectificet, verum in his Apologis, vt dicit Auerroes, in prologo 3 Phyſ. proprie neque eſt veritas, neque falſitas. ſic etiam nutrices inducunt alumnos ſuos ad ea, quæ pueris prodeſſe cognoſcunt. quod ſi vir ſanus eſſet, vel compos mentis, talibus figmentis neque medicus, neque nutrix, indigerent. quapropter, ſi omnes homines eſſent in illo primo gradu enumerato, ſtante etiam animorum mortalitate, ſtudioſi fierent, ſed, quaſi nulli ſunt illius diſpoſitionis, quare, aliis ingeniis incedere, neceſſe fuit, neque hoc inconuenit, cum humana natura fere tota ſit immerſa materiæ, parumque intellectus participet, vnde magis diſtat homo ab intelligentiis, quam æger a ſano, puer a viro, inſipiens a ſapiente. non itaque mirum eſt, ſi talibus vtatur politicus.

In quinto autem principali duo tangebantur, vnum de his, quæ viſa ſunt in ſepulcris, alterum vero de ſomniis. Ad horum igitur primum dicitur primo, quod multa inter hiſtorias connumerantur, quæ tamen meræ fabulæ ſunt. Dicitur ſecundo, quod

in locis ſepulcrorum, vt in pluribus, aer eſt valde craſſus, tum ex euaporatione cadauerum, tum ex frigiditate lapidum, ex multiſque aliis, quæ aeris ſpiſſitudinem inducunt. verum, vt, 3 meteor., cap. de Iride, dicitur, talis aer faciliter recipit idola rerum circunſtantium, ſicut ſpeculum recipit figuras. quare viſa in aere ſic diſpoſito a rudibus hominibus exiſtimantur eſſe res, quæ ibi videntur, ſicut pueri, aſpicientes in ſpeculo, vel in aqua, credunt, ea, quæ in eis videntur, vere eſſe ibi. Refert namque Ariſtoteles de quodam debilis viſus, aſpiciente in nocte ſuam vmbram, ipſum exiſtimaſſe, eſſe virum, inſequentem ipſum. quo fit, vt rudes homines, propter tale accidens, exiſtiment, illa eſſe animas defunctorum. Adiuuat etiam ad hæc imaginatio & vniuerſalis fama. quare, vt refert Ariſtoteles, in ſecundo capite de ſomno & vigilia, multa ab exiſtentibus in timore & aliis paſſionibus, eſto, quod vigilent, exiſtimantur videri quæ tamen non ſunt, ſicut contingit ægrotantibus. Tertio dicitur hoc multoties contingere, propter illuſiones & dolos malorum Sacerdotum, vt legitur Danielis vltimo de Idolo Bel. multi enim Sacerdotes & Templorum cuſtodes quatuor virtutes cardinales commutauerunt in ambitionem, auaritiam, gulam, & luxuriam, & ad hæc vitia omnia alia conſequuntur. quare, vt optatis perfruantur, his fraudibus & fictionibus vtuntur, ſicut, tempeſtate noſtra aliquando con-

contigiſſe, ſcimus. Quarto dicitur, quod multæ Græcorum & Romanorum hiſtoriæ mirabilia referant. in ortu namque & occaſu virorum, memoria dignorum, portenta apparuiſſe, certiſſimum eſt. Suetonius enim Tranquillus, in libro de duocim Cæſaribus, magna ſigna, & per aues, & Deorum reſponſa, & multa alia, narrat. non minus Plutarchus, in libro de vitis illuſtrium virorum, Virgilius quoque noſter, in fine 1 Georg. hæc cecinit,

Tempore quanquam illo tellus quoque & æquora ponti,
Obſcenique canes, importunæque volucres,
Signa dabant. quoties, Cyclopum efferuere in agros,
Vidimus, undantem, ruptis fornacibus, Ætnam.
Flammarumque globos, liquefactaque voluere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra, modis pallentia miris,
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ.
Infandum, ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.

Non minus multa Lucanus commemorat. Machabæorum quoque ſecundo, cap. 5, ſic ſcribitur. Eodem tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Ægyptum, contigit autem, per vniuerſalem Hieroſo-

erosolymorum ciuitatem, videri, diebus quadraginta, per aëra equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastas, quasi cohortes armatas, & cursus equorum, per ordinem digestos, & congressiones fieri comminus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem, gladiis districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. quapropter omnes rogabant, in bonum monstra conuerti. Quare priores responsiones plene euacuare non videntur, talia autem negare, videtur esse magnæ pertinaciæ, & impudentiæ, quapropter aliter dicendum est. Concesso igitur, quod non sint fictiones, aut illusiones, aut nostræ imaginationes, dicendum est, quod Christiani, & quasi vniuersaliter omnes leges, & Plato, & Auicenna, & multi alii, ponunt, hæc fieri vel a Deo, vel per suos ministros, quos Angelos appellamus, si boni sint, si mali, dæmones. verum est, quod aliqua differentia est inter eos, de qua nunc non est cura, istique simpliciter concedunt, animam humanam esse immortalem, & multiplicatam, vt satis notum est, verum hoc manifeste repugnat dictis Aristotelis, cum nulla sit immaterialis substantia, quæ orbem non moueat. namque, 12 metaph., secundum numerum orbium ponit numerum intelligentiarum, neque est aliquis effectus hic inferior, qui non reducatur secundum eum in primum motum, vt patet 8 phys. & 1 meteor. Amplius, quia

cui-

euidenti ratione naturali hoc, videre meo, monſtrari non poteſt, quare non ſtabimus infra limites naturales, quod tamen polliciti ſumus a principio. ideo Alexander Aphrodiſeus, vt refert D. Thomas, in quæſtione diſputata de miraculis, art. 3 & 10, in corpore quæſtionis dixit, hæc prouenire a ſubſtantiis ſeparatis, mediantibus corporibus cœleſtibus. ſecundum virtutes ſtellarum, ſecundum coniunctiones & oppoſitiones earum, & vere, ſi iſtis effectus conceduntur, ſecundum Peripateticos, aliter dici non poteſt, cum mundus totus hic inferior illi ſuperiori ſit contiguus, vt inde omnis virtus gubernetur, ſicut dicitur in principio meteororum, illud quoque non irrationabiliter videtur dictum. Etenim Alexander tenet, Deum & intelligentiam habere prouidentiam de iſtis inferioribus, quemadmodum ex eius ſententia notat D. Thomas, in expoſitione 56, tex. 2 de cœlo. Et hoc expreſſe Alexander ipſe confitetur, in libro de fato. quare pro temporum & locorum conditionibus iſtis inferioribus prouidet, & de regibus, & Prophetis, atque de aliis euentibus. Quod igitur talia apparuerunt aliquando, vt dictum eſt libro Machabæorum, deſignabat, bella futura, ſicut exitus denotauit, licet fortaſſis & illa euitari, ſecundum Alexandrum, poterant, cum ponat, in libro de fato, voluntatem liberam, neque mirandum eſt, ſi talia a corporibus cœleſtibus figurari poſſunt, cum ani-

mata sint nobilissima anima, quæque omnia inferiora generent & gubernent. Consimile dicatur de his, quæ Titus Liuius, Suetonius, Virgilius, Plutarchus & Lucanus, referunt. Nam, si præcedunt signa veris, æstatis, & aliorum temporum, vt manifestum est, quanto magis illæ intelligentiæ debent esse solicitæ de natura humana, quod quidem clarissimum est videre. non enim memini, me legisse vitam alicuius viri in quacunque re, nisi in ortu & occasu multa præcesserint, immo, in multis suis actibus, quodque Platonici genium, siue dæmonem, familiarem appellant, apud Peripateticos est eius genitura, quia talis natus est cum tali constellatione, ille vero cum alia, si sine illa multiplicatione dæmonum & geniorum saluare possumus, superuacuum videtur illa ponere, cum hoc, quod illa etiam rationi non consonant. corpora ergo cœlestia, secundum suas virtutes, hæc miranda producunt, pro mortalium vtilitate, & maxime hominum, cum Diuinitatis humana natura sit particeps. refert enim Aristoteles, 3 de hist. cap. 20, quod in Lemno, insula, ex capri mammis, quas geminas iuxta genitale gerebat, tantum lactis emulxerunt, vt colostra inde conficerent, cumque dominus pecoris oraculum consuleret, responsum habuisse, amplius incrementum peculii futurum, quod sic fore, compertum est. Si itaque de pecoribus portenta dant, quanto magis de hominibus. verum

D.

D.Thomas pluribus subtilibus rationibus hanc opinionem impugnat. Primo, quia hæc inordinate fiunt, quæ vero a natura fiunt, 2 & 8 phys, ordinate fiunt. Secundo, quia aliqui fiunt effectus in hujusmodi apparitionibus, qui non possunt reduci in corpus cœleste, vt locutiones, & præsertim futurorum, cum ista non possunt fieri, nisi ab habente intellectum, talia autem multoties sunt inanimata, aut intellectu carentia, vt, quod bestia loquatur, vel, in aere voces humanæ sentiantur, vel, aliquid tale. Tertio, quia quædam fiunt, quæ virtute corporum cœlestium fieri non possunt, vt, quod virgæ in serpentes vertuntur. quare nulla videtur responsio. verum mihi hæc conclusionem probare non videntur. Ad primum namque dicitur, quod immo talia ordinate fiunt, &, quoad tempora, &, quoad loca, &, per causas determinatas, quia multi Astrologi sciunt ista prædicere. Et de prodigiis futuris, de statuum mutationibus, & in locis determinatis, sicut visum est multoties, quod autem nobis videantur indeterminata, hoc ex nostra ignorantia prouenit. De secundo, tam a D. Thoma magnificato, nolo dicere, quod miror, sed, quod ego non recte intelligo. huiusmodi enim effectus & locutiones secundum ipsum fiunt ab intelligentiis quandoque bonis, quandoque malis, &, permissione diuina, quandoque ab animabus humanis, iam a corpore separatis, verum omnia talia non

ſunt tunc formæ illorum corporum, ſiue animatorum, quæ ſentiuntur ſic loqui, ſunt ergo tantum motores. quare igitur intelligentiæ mouentes corpora cœleſtia hoc facere non poſſunt, cum ſuis inſtrumentis, quæ tot ac tanta, faciunt pſittacos, picas, coruos, merulas, &c. loqui, non video, cur tam aperte ipſe hæc negat, præſertim, quoniam, ſecundum ipſum, quæſt. 51 primæ part. ſummæ, ponit, Angelum, ſiue alium, ſonum facere per corpus aereum condenſatum & figuratum, modo corpora cœleſtia per ſuas virtutes & coniunctiones ſtellarum hæc & multo maiora faciunt, quia & animalia faciunt, & ſtupenda, vt patet in lapidibus & herbis, quare & hæc, & confirmatur, quoniam Conciliator, in expoſitione 26 problematis vndecimæ particulæ, problema eſt, cur aliqui, cum ſtatim naſcuntur, loquuntur, dicit, Haly Eberangel de natiuitatibus hæc ſcribit. rex noſter vocauit nos, eo, quod vna ex mulieribus ſuis peperit filium, & fuit aſcendens 8 graduum libræ, terminus Mercurii, & in ipſo fuerunt Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic vna ſocietas Aſtrologorum, quorum quilibet dixit ſuam opinionem, & ego tacui. tunc rex dixit mihi, quid habes, cur non loqueris? Cui reſpondi, date mihi terminum trium dierum, quia, ſi filius veſter tranſierit tertium diem, erit de eo miraculum magnum, &, cum natus compleuit 24 horas, incepit loqui, & facere ſigna cum

manu

manu, & rex multum expauescit, vnde & ego dixi, possibile est, quod dicat aliquam Prophetiam, & aliquod miraculum, & tunc cum rege fuimus ad puerum, & dixit puer, Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad indicandam amissionem regni Agedeir, & destructionem gentis Almanni, hic statim cecidit & mortuus est, & compertum est, vt dixit, modo iste puer vel locutus est per spiritum, vel ex se. non primum, quia Haly per Astrologiam nesciuisset prædicere, quæ dixit, ergo ex se, id est, ab intrinseco, & non per cognitionem, quam habuit ab aliquo homine. Ergo ex virtute intelligentiarum, & corporum cœlestium. quare & in aliis sic potest contingere. Quod si dicatur, omnis doctrina, vel disciplina, sit ex præexistente cognitione, huic dicitur, quod ista non est doctrina, vel disciplina, neque cognitio proprie. Cuius signum esse potest, quod isti vates, cum sunt extra furorem, nihil recordantur, immo, negant, se illa dixisse, sed ab impetu cœlesti mouentur. quare Plato, in Menone, & in plerisque aliis locis dicit, vates quam plurima vera nuntiant, nihil tamen eorum, quæ loquuntur, intelligunt, &, lib. 30 problematum, problemate 1, Sibyllæ, & Bacchæ, & omnes, qui diuino spiraculo instigari creduntur, impetu inducuntur. Conciliatorque ibi in expositione dicit, Ego audiui a fideli medico, quod mulier quædam illiterata, dum esset melancholica, Latinum loquebatur congruum, qua

sa-

ſanata, euanuit, quod eſſe non videtur, niſi ex diſpoſitione corporis cum motu aſtrorum. Ad tertium vero dicitur, quod Peripatetici dicerent, illas eſſe illuſiones, ſicut multi faciunt per alterationem, aut medii, aut oculi, aut, ſi fuit verum, non ſumus in terminis, quia ſecludimus miracula. Quod autem vlterius adiungebatur de ſomniis, nos illa maiora concedimus. Auerroes enim, qui non ponit, animas multiplicari, in capite de diuinatione ſomniorum, illud abunde concedit, & Galenus, qui animam putauit mortalem, immo, multa in medicina habita ſunt per ſomnia, verum hæc non arguunt animam immortalem ſimpliciter, ſed, Deos curare inferiora, quare & per ſigna in vigilia, & per ſomnia, multa docent & prouident rebus humanis, ſicut abunde ibi dicit Auerroes. quod autem dicitur de illis Arcadibus, non eſt mirum, cum Plato, 5 de repub., dicat, delinquentium in peregrinos Deus eſt vltor, quod autem de Pamphilo adducitur, ille Apologus eſt, ad retrahendum ciues. Cur autem aliqui relinquuntur impuniti, vel remunerati, aliqui vero e contrario, non eſt præſentis conſiderationis, & multa pulchra & difficilia ibi tangit Commentator, quæ non ſunt pro noſtra intentione.

Ad ſextum vero, de Dæmoniacis, poteſt per hæc, quæ dicta ſunt, reſponſio patere. Nam omnes tales, aut atra bili vexantur, aut extaſim patiuntur, aut morti proximi, alie-

alienique ab humanis cogitationibus, quo fit, vt quasi inanimati & irrationabiles fiant, propter quod motus cœlestes recipere possunt, magisque aguntur & ducuntur ab impetu lymphatico, quam agant, vel ducant. Cuius euidentissimum signum est, quoniam, vt dicit Plato, & Aristoteles consentit, non intelligunt, quæ dicunt, verum, veluti bestiæ, ab alio mouentur. vnde in prouerbio est, pueros & stultos prophetissare, at sapientes & sui compotes ab huiusmodi alienos esse, neque de hoc aliquis mirari debet, quandoquidem Aristoteles, 9 de hist. cap. 31, sic scribit, tempore, quo apud Pharsala hospites Mediæ periere, corui locis Athenarum Peloponnesique defuerunt, quasi sensum haberent aliquem, quo inter se rerum euenta significarent & mouerentur. Si enim corui talia futura ex cœlo senserunt, cur non & homines, parum a coruis distantes, cum minime habeant de intellectu. consideret igitur, sic obiiciens, bestias, a quibus & augures sumunt sua præsagia. quod vero augurandi ars non sit penitus vana, Græcorum & Romanorum declarant historiæ, instituitque Plato, lib. de legibus, in ciuitate, recte ordinata, augurandi artem non esse prætermittendam. Aristoteles quoque 1, de hist. cap. 16 & 9 eiusdem, cap. 1, nonnulla commemorat de arte augurandi. Quod si aues, multaque ratione carentia, indicare possunt, ex cœlestium impressione cur non & homines, illis similes, quod etiam

iam firmatur, quoniam aliter Astrologi tam certe iudicare non possent, sicuti visum est, nisi virtutes cœlestes in hæc inferiora imprimerent. quod si aliquando mentiri videntur, hoc est, quoniam vel imperiti sunt, vel non recte genituram acceperunt, vel ex libero arbitrio, dominante cœlestibus, illud contingit.

Ad septimum vero dicitur, quod minime Aristoteles sensit, animam post mortem remanere, verum oppositum, &, ad illud, 1 Ethic., satis patet, cum dicat, neque prodesse, neque nocere, eis, cum nihil sint, sed tantum existimationi, quæ de eis habetur. quale esse Homerus in mente habet, tale esse enim & mortui habent. Ad illud, 2 œconom., dicitur, quod vel a Diis mulieres illæ meritæ sunt in vita (non enim ibi dicitur post mortem) vel, si post mortem intelligitur hoc, quantum ad existimationem, quæ habetur de eis, vel, vt inducat alias mulieres ad consimilia opera.

Ad octauum vero & vltimum, in quo dicebatur, viros impuros & flagitiosos, suorumque scelerum conscios, asserere animas mortales, & sanctos iustos, immortales, ad hoc dicitur, quod neque vniuersaliter viri impuri ponunt mortalitatem, neque vniuersaliter temperati immortalitatem. Nam manifeste videmus, multos prauos homines credere, verum ex passionibus seduci, multos etiam viros sanctos & iustos, scimus, mortalitatem animarum posuisse.

Plato

Plato namque, 1 de repub., dicit, Simonidem, Poetam, virum diuinum & optimum fuisse, qui tamen eam mortalem asseuerat. Homerus quoque, vt Aristoteles, 2 de anima, refert, existimauit, sensum ab intellectu non differre, quæ autem fuerit Homeri dignitas, quis ignorat? Hippocr. quoque & Galenus, viri doctissimi & optimi, huius perhibentur opinionis, Alexander Aphrodis., magnus Alfarabius, Abubacher, Auempace, ex nostratibus quoque Plinius Secundus, Seneca, innumerique alii, hoc sensere. Seneca namque, lib. 7 Epistolarum ad Lucilium, epist. 54, quæ incipit, Longum mihi comitatum dederat mala valetudo, manifestiusque in de consolatione ad Matiriam, affirmat, ipsam esse mortalem, multosque alios studiosos & viros doctissimos, connumerat, eiusdem opinionis fuisse, & hoc ideo, quoniam, solam virtutem, existimauerunt, esse felicitatem, vitium vero miseriam, ceteraque alia bona neglexerunt, nisi, quantum virtuti deseruiunt, quæque virtuti obstant, a seipsis eiecerunt, existimandumque est, multos viros sensisse animam mortalem, qui tamen scripserunt, ipsam esse immortalem, sed hoc fecisse ex pronitate virorum ad malum, qui parum, aut nihil, habent de intellectu, bonaque animi non cognoscentes, nec amantes, tantum corporalibus incumbunt. Quare huiusmodi ingeniis necesse est, eos sanare, sicut & medicus ad ægrum, & nutrix ad puerum.

rum, ratione carentem, se habent. per hæc, vt puto, & alia, solui possunt. nam, quod communiter dicitur, si anima est mortalis, homo deberet totum se tradere voluptatibus corporalibus, omnia mala committere, ad sui vtilitatem, vanumque esset, Deum colere, diuina honorare, preces ad Deum fundere, sacrificia facere, ceteraque huius generis, satis responsio patet, per ea, quæ dicta sunt. nam, cum naturaliter felicitas appetatur, & miseria fugiatur, & per dicta felicitas consistat in actu virtuoso, miseria vero in actu vitioso, cum, ex tota mente Deum colere, diuina honorare, fundere ad Deum preces, sacrificare, sint actus maxime virtuosi, ideo debemus totis viribus inniti ad acquisitionem istorum, e contra vero furta, rapinæ, homicidia, sunt vitia, quæ faciunt transire hominem in bestiam, ideo ab iis abstinere debemus, & animadvertas, quod studiose operans, & non expectans præmium aliud a virtute, longe virtuosius & magis ingenue videtur operari, quam ille, qui vltra virtutem præmium aliquod expectat, quique fugit vitium ob turpitudinem vitii, non ob formidinem pœnæ debitæ pro vitio, magis laudandus videtur, quam, qui euitat vitium propter timorem pœnæ, iuxta illud,

Oderunt peccare boni, virtutis amore,
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Quare perfectius asserentes animam mortalem, melius videntur saluare rationem vir-

virtutis, quam, asserentes ipsam immortalem. spes namque præmii, & pœnæ timor, videntur seruilitatem quandam importare, quæ rationi virtutis contrariatur.

Pro complemento huius opinionis, sciendum est, quod, quemadmodum docet Aristoteles, in libris de gener. anim., natura gradatim procedit & ordinate, ita, quod non coniungit immediate extremum extremo, sed extremum medio. videmus enim inter herbas & arbores mediare virgulta, inter vegetabilia & animalia esse animata immobilia, vt ostrea, & cetera eius generis, & sic vlterius ascendendo, quod & beatus Dionysius, cap 7 de diuinis nominibus, insinuat, cum dicit, quod diuina sapientia coniungit fines superiorum principiis inferiorum, homo autem, vt dictum est, perfectissimum est animalium. quare, cum inter materialia anima humana primum obtineat locum, coniungetur ergo cum immaterialibus, mediaque est inter materialia & immaterialia, medium vero, comparatum extremis, dicitur alterum extremorum, quare, immaterialibus comparata, potest dici materialis, &, respectu materialium, immaterialis, neque tantum istas denominationes meretur, verum & de proprietatibus extremorum participat. nam viride, comparatum albo, non solum dicitur nigrum, verum & congregat visum, sicut & nigrum, licet non tam intense. quare & anima humana habet de proprietatibus intelligen-

ligentiarum, & habet de proprietatibus omnium materialium. quo fit, vt, quando exercet opera, cum quibus conuenit cum intelligentiis, dicatur diuina & transmutari in Deo, quando vero exercet opera bestiarum, dicitur transmutari in bestias. nam ex malitia dicitur serpens, vel vulpes, ex crudelitate tigris, &c. nihil enim est in mundo, quod, ex aliqua proprietate, non possit conuenire ipsi homini. quapropter non immerito homo dictus est Microcosmus, seu paruus mundus. grande igitur miraculum quidam dixerunt esse hominem, cum totus mundus sit, & in vnamquamque naturam vertibilis, cum sibi data est potestas sequi, quamcunque proprietatem rerum maluerit. Recte igitur apologisauerunt Antiqui, cum dixerunt, aliquos homines esse factos Deos, aliquos leones, aliquos lupos, aliquos aquilas, aliquos pisces, aliquos plantas, aliquos saxa, &c. cum aliqui homines insecuti sunt intellectum, aliqui sensum, aliqui vires vegetatiuæ, &c. Quicunque ergo præponunt voluptates corporales virtutibus moralibus, siue intellectiuis, magis faciunt bestiam, quam Deum, qui divitias, magis aurum. quare illi bestiæ, isti insensati, appellandi sunt. non igitur, existente anima mortali, virtutes sunt spernendæ, & voluptates prosequendæ, nisi malit aliquis esse bestia, quam homo, & insensatus, quam sensatus, seu cognoscens. Scire tamen, oportet, quod, quantumcunque homo sic de

mate-

materiali & immateriali participet, tamen proprie dicitur immateriali participare, quia multum deficit ab immaterialitate, sed non proprie dicitur brutis & vegetabilibus participare, verum ea continere. nam infra immaterialia est, & supra materialia, quapropter non potest ad perfectionem immaterialium deuenire. vnde neque dii appellati sunt, sed diui, vel diuini. verum nedum potest æquare se homo bestiæ, immo, bestiam superare. nam quidam homines longe crudeliores quacunque bestia existunt, dicente Aristotele, 7 ethic. Malus homo decies millies peior est bestia, & sicut dictum est de crudelitate, ita dicatur de reliquis vitiis. Cum itaque tam fœdum sit vitium, tam iniqua sit hominis vitiosi vita, e contra vero de virtute, quis igitur, existente etiam anima mortali, magis eligeret vitium, quam virtutem, nisi mallet esse bestia, seu deterior bestia, quam homo, quare &c.

In quo ponitur vltima conclusio, in hac materia, quæ, sententia mea, videtur indubie sustinenda.

CAPVT XV.

HIs itaque sic se habentibus, mihi, saluā saniori sententia, in hac materia dicendum videtur, quod quæstio de immortalitatæ animæ est neutrum problema, sicut etiam de mundi æternitate. mihi namque videtur, quod nullæ rationes naturales adduci possunt, cogentes, animam esse immortalem,

talem, minusque probantes, animam esse mortalem, sicut quam pluresDoctores, tenentes eam immortalem,declarant. Quare nolui ponere responsiones ad alteram partem, cum alii ponant, & præcipue D.Thomas, luculenter, copiose & grauiter. quapropter dicemus; sicut Plato, 1 de Legibus, certificare de aliquo,cum multi ambigunt, solius est Dei. cum itaque tam illustres viri inter se ambigant,nisi per Deum,hoc certificari posse, existimo, non videtur autem esse decens,neque expediens,hominem tali certitudine carere. si enim in hoc ambigeret, incertas & sine fine aliquo actiones haberet,quandoquidem, fine ignoto, &, quæ ad ipsum finem sunt,ignota esse,necesse est. vnde,si anima est immortalis,terrena despicienda sunt, & æterna prosequenda. At, si mortalis existat, contrarius modus prosequendus est.quod si alia ab homine suos fines determinatos habent, quanto magis homo ipse,cum homo perfectissimus mortalium sit,solusque,vt Plato,in de Republica,dicit, Deum colat & iustitiam. quapropter dico, quod ante donum, vel aduentum, gratiæ, multifariam, per Prophetas & bona supernaturalia,hanc quæstionemDeus terminauit, vt manifeste per vetusTestamentum est videre, nouissime autem per Filium, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula, eam quæstionem dilucidauit, sicut scribit Apostolus, epist. ad Hebræos. Quod autem ille sit

vere

vere Dei Filius, verus Deus, & verus homo, apertissime & sine dubio lumen Christiani nominis, D. Thomas, in primo contra Gentiles, cap. 6, declarat, quæ Ioannes Scotus, omnium, sententia mea, subtilissimus, virque in primis religiosissimus, ad numerum octonarium redigens, enumerat, in prologo libri sententiarum. etenim tam aperte illa octo illud declarant, vt, nisi mente priuatus, aut pertinax, negare posset. Cum igitur ille verus sit Deus, ipse solus vere est lux, per quam omnia videntur, vt Ioannis 1, ipseque etiam solus est veritas, per quam cetera vera sunt, vt Ioannis 14, Ego sum via, veritas, & vita. verum, cum ipse manifestauerit verbo, & opere, animam esse immortalem, verbo quidem, cum malis minatur ignem æternum, bonis vero vitam æternam promittit, dicit enim, Venite benedicti Patris mei, &c. & subsequitur, Ite maledicti in ignem æternum, &c. opere vero, cum tertia die resurrexit. verum, quanto lux distat a lucido, & veritas a vero, &, quanto causa infinita est potior effectu finito, tanto efficacius hoc demonstrat immortalitatem animæ. quare, si quæ rationes probare videntur mortalitatem animæ, sunt falsæ & apparentes, cum prima lux, & prima veritas, ostendant oppositum, si quæ vero videntur probare eius immortalitatem, veræ quidem sunt & lucidæ, sed non lux & veritas, quare hæc sola via inconcussa & stabilis est, cæteræ vero sunt fluctuantes. Præte-

rea

..., Augustinus,

..., Ambrosius, &c. preterquam, quod naturalium cognitionem, diuinorum etiam habuerunt, quia, vt ait Hieronymus, hoc doctus Plato nesciuit, hoc eloquens Demosthenes. verum, quis, nisi insanus, magis crederet infidelibus, sic dispositis, quam Christicolis, tam bene dotatis, mihique illud firmam fidem facit, quod Augustinus, mea sententia, nulli in doctrina secundus (etenim minorem Platone & Aristotele non existimo) Christiani nominis primo inimicus, tam integerrimæ vitæ factus, in fine de ciuitate Dei, scribit, tot se occulta fide vidisse miracula, quæ intemeratam, inuiolabilem & firmissimam, fidem ostendunt, Greg. quoq; Papa, cuiuis in doctrina & sanctitate conferendus, tot & tanta in Dialogis adducit, vt omnis prorsus ambiguitas remoueatur. quare indubie, ipsam immortalem esse, asserendum est, verum non ea via incedendum est, qua huius seculi sapientes incesserunt, qui, cum sapientes se dixerunt, stulti facti sunt. quisquis enim hac via procedet, vt existimo, semper incertus & vagus fluctuabit. vnde credo, quod, quantumcunque

